

Міністерство освіти і науки України

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Факультет соціальних наук та соціальних технологій

Кафедра політології

Бакалаврська робота

Освітній ступінь – бакалавр

На тему: «Іслам та Ісламізм у Франції : історична ретроспекція та сучасний стан»

Виконала : студентка 4-го року навчання

Спеціальності 052 Політологія

Шевчук Таїсія Сергіївна

Керівник Голіченко Т.С.

Кандидат філософських наук, доцент

Рецензент Прізвище, ініціали

Бакалаврська робота захищена

З оцінкою _____

Секретар ЕК _____

« » _____ 2024р.

Київ – 2024р.

Зміст

Вступ	с. 3-7
1 Іслам у Франції.....	с. 7-31
1.1 Колоніальна експансія Франції та імміграційний рух мусульман до Екзагону.....	с.7-14
1.2 Французька колонізація Алжиру та її наслідки	с.14-20
1.3 Історія формування сучасної мусульманської спільноти у Франції.....	с.20-26
1.4 Закон про світськість та його наслідки щодо статусу ісламу у Франції	с.26-31
2 Ісламізм у Франції.....	с.31-49
2.1 Ісламізм та його напрямки	с.31-39
2.2 Виміри та історія ісламізму у Франції	с.39-43
2.3 Радикальний ісламізм у Франції та його вплив на французьке суспільство.....	с.43-49
3 Іслам та ісламізм у сучасній Франції.....	с.49-62
3.1 Мусульманське питання за часів президентства Макрона	с. 49-55
3.2 Аспекти сучасного ісламізму у Екзагоні.....	с.55-59
3.3 Перспективи розвитку ісламу та ісламізму у Франції.....	с.59-62
Висновки	с. 62-64
Додаток 1. Словник.....	с.64-65
Список використаної літератури	с. 65-72

Вступ

Актуальність теми

Останні події у Франції, зокрема терористичні акти та екстремістські погрози з боку ісламістів, (такі як напади на цивільне населення в центрі Парижа у грудні 2023 року, вбивство вчителя Семюеля Паті у жовтні 2020 року, терористичний напад у Ліоні в 2019 році та серія терактів у 2015 році) значно привернули увагу громадськості та політичних кіл до мусульманського питання в Екзагоні. Центром дискусій стала проблема асиміляції як поміркованих, так і радикалізованих мусульман, що мають все більший вплив на території Республіки. Таким чином, дослідження питання мусульманської спільноти та ісламізму у П'ятій Республіці становить вирішальний теоретичний і практичний інтерес, оскільки питання ісламу у Франції стає все більш і більш політизованим та стає причиною серйозних соціальних, політичних і культурних викликів для французького суспільства.

Культурна та соціальна присутність ісламу у Франції почалась ще з 8 століття, починаючи з нападів з боку Омейядського халіфату. Як зазначає історик Ален де Лібера, мусульмани тоді виступали зв'язковою ланкою між античними грецькими знаннями та арабською культурою, поширюючи ці надбання до Франції та сприяючи їх інтеграції в європейську наукову і культурну спадщину, зокрема через переклад арабських наукових текстів на латинь.¹

Проте, в наш час іслам повертається у своєму політичному обличчі, що проявляється як з боку мусульман, які потребують ширших прав у суспільстві та світі (наприклад, блокування студентами Інституту політичних досліджень Парижа (SciencesPo) весною 2024 року та масові протести в Парижі у зв'язку з ізраїльсько-палестинською війною у 2023 та 2024 роках), так і з боку тих, хто

---

¹ De Libera A. Landerneau terre d'Islam, par Alain de Libera. *Télérama*.
URL: <https://www.telerama.fr/idees/landerneau-terre-d-islam-par-alain-de-libera,28252.php>.

використовує іслам у політичних цілях, як от під час терористичних атак. Отже, новою проблемою французького суспільства є збереження своєї культурної різноманітності, одночасно не допускаючи розвитку ісламістських радикальних рухів на території держави. Внаслідок цього, мусульманське питання (як в частині вписування ісламської релігії в принципово світську систему П'ятої Республіки, так і в частині інтеграції мусульманських спільнот до соціального та політичного життя французького суспільства) стає однією з ключових тем на кожних президентських та парламентських виборах, а також предметом активних дискусій в інтелектуальних колах та французькому суспільстві загалом.

На додаток, фундаментальним є розуміння аспекту політичних та законодавчих змін у Франції. Окрім публічної риторики французьких політиків, значний вплив створило прийняття законів, які стосувались мусульманської меншини. Такими законами є закон щодо Республіканських цінностей (LOI n° 2021-1109 du 24 août 2021 confortant le respect des principes de la République), закон про імміграцію (LOI n° 2024-42 du 26 janvier 2024 pour contrôler l'immigration, améliorer l'intégration), закон щодо релігійних символів та світськості в школі (Loi sur le port de signes religieux ostensibles (mars 2004) et Première charte de la laïcité à l'école (septembre 2013)) тощо.

Таким чином, аналіз ісламу у Франції потребує комплексного підходу, що охоплює історичні та культурні аспекти, так і сучасний політичний та законодавчий контекст. Розуміння цієї проблематики є ключовим для вирішення соціальних, політичних та культурних викликів, з якими стикається французьке суспільство. На додаток, це допоможе передбачити можливе майбутнє мусульманської спільноти у Франції та перспективи примирення нинішніх соціально-політичних конфліктів. Розуміння глибинних причин напруженості та пошук шляхів для інтеграції мусульманської спільноти без втрати її культурної ідентичності є важливими завданнями для забезпечення стабільності та гармонії у французькому суспільстві.

Об'єкт дослідження

Об'єктом дослідження, з одного боку, є іслам як важлива складова історичного, демографічного, культурно-релігійного та політичного життя Екзагону та, з іншого боку, об'єктом дослідження є достатньо новітня гілка розвитку ісламу – ідеологічна його складова (та до певної міри радикально-політична), яка отримала назву ісламізму.

Предмет дослідження

Предметом дослідження є історичний розвиток ісламу у Франції, сучасний стан інтеграції ісламського населення у соціальні інститути та соціально-політичне життя Франції, політично-радикалізована частина мусульманського населення Франції, представники якої сповідують та все частіше реалізують терористичні ісламістські політико-релігійні принципи. Предметом дослідження є також соціальні, політичні та культурні виклики, що виникають у зв'язку з активізацією ісламістської присутності та активності у французькому суспільстві.

Мета дослідження

Метою дослідження є виявлення основних тенденцій розвитку ісламу та ісламізму у Франції, аналіз їхнього впливу на французьке суспільство, політику та культуру, визначення можливих перспектив подальшого розвитку мусульманської спільноти у Франції та аналіз дій та законодавчих ініціатив сучасного владного апарату Франції щодо плідного та мирного співіснування представників різних конфесій в рамках французької світської держави.

Методи дослідження

Аналіз історії та сучасності мусульманської спільноти у Франції потребує застосування міждисциплінарних підходів. А саме йдеться про застосування ансамблю методів **політичної історії** та методів **соціології релігії**, зокрема, методів **соціології релігійних інститутів** для аналізу структури та функціонування релігійних інститутів у Республіці. Комбінація цих методів забезпечує, в першу чергу, комплексне розуміння історії та сучасності мусульманської спільноти у Франції, а, в другу чергу, дозволяє проаналізувати майбутнє радикальних ісламістських груп та осередків, які реалізують свої політико-релігійні принципи щодо окремих груп населення (вчительський корпус) та інститутів (поліцейський корпус) сучасної Франції.

Джерельна база

Джерельна база кваліфікаційної роботи складається з законодавчих актів уряду Франції (зокрема, це такі документи як: закон від 24 серпня 2021 року, що зміцнює повагу до принципів Республіки (фр.loi du 24 août 2021 confortant le respect des principes de la République), закон № 2004-228 від 15 березня 2004 року, який регулює застосування принципу секулярності(фр. loi n° 2004-228 du 15 mars 2004 encadrant, en application du principe de laïcité), закон № 2021-1109 від 24 серпня 2021 року, що зміцнює повагу до принципів Республіки (фр. loi n° 2021-1109 du 24 août 2021 confortant le respect des principes de la République), закон від 9 грудня 1905 року, що стосується розділення церков і держави (фр. loi du 9 décembre 1905 concernant la séparation des Eglises et de l'Etat) ; історичних досліджень, що висвітлюють розвиток мусульманської спільноти у Франції; аналітичних матеріалів та досліджень, присвячених ісламу та ісламізму; соціологічних досліджень та опитувань мусульманського населення Франції. Наукових праць, монографій та статей, що досліджують проблематику ісламу та ісламізму у Франції, зокрема за основу роботи було взято роботи наступних науковців : Ж. Кепель (G. Kerel), О. Рой (O. Roy), Д. Ерв'є-Леже (D. Hervieu-Léger), Х. Сенігер (H. Seniguer), Ф. Фрегозі (F. Frégosi), П. Сільверстайн (P.

Silverstein), А. Саяд (А. Sayad), Т. Кітон (Т. Keaton), Ф. Бержо-Блеклер (F. Bergeaud-Blackler).

Завдання

- 1) Визначити історичні передумови формування мусульманської спільноти у Франції.
- 2) Продемонструвати основні характеристики принципів світськості та толерантності у Франції впродовж 20 ст. та в наш час.
- 3) Опрацювати законодавчі та політичні заходи французького уряду щодо мусульманської спільноти.
- 4) Окреслити поняття ісламізму, як цей термін змінювався із часом та зрозуміти, хто є його представниками ісламізму у сучасній Франції.
- 5) Визначити основні соціальні та політичні чинники, що впливають на розвиток ісламізму у Франції.
- 6) Оцінити вплив ісламу та ісламізму на соціальні та культурні процеси у Франції.
- 7) Визначити перспективи подальшого розвитку мусульманської спільноти та можливі шляхи вирішення соціальних та політичних викликів, пов'язаних з ісламом та ісламізмом у Франції.

Хронологічні рамки кваліфікаційної роботи

Хронологічні рамки кваліфікаційної роботи охоплюють період від початку перших мусульманських завоювань у Франції у 8 столітті до сучасного контексту, з акцентом на події та зміни, що відбулися у 20-21 століттях. Основні часові межі дослідження включають у себе період перших мусульманських завоювань, французьку колоніальну експансію (починаючи з 1830 року, коли Франція розпочала завоювання Алжиру, і до 1962 року, коли Алжир здобув

незалежність) та сучасний період за часів П'ятої Республіки. Ці часові рамки дозволяють комплексно проаналізувати розвиток і вплив ісламу та ісламізму на французьке суспільство, враховуючи як історичні, так і сучасні аспекти.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи

Робота складається зі вступу, трьох розділів, що включають до себе десять підрозділів, висновків, додатку зі словником та списку використаної літератури. У першому розділі розглянуто історичні аспекти появи ісламу у Франції, колоніальну експансію та її вплив на сучасний стан релігійної спільноти мусульман, французьку колонізацію Алжиру та її наслідки, історію формування сучасної мусульманської спільноти, а також питання носіння хіджабу у французькому суспільстві та закон про світськість. Другий розділ надає аналіз ісламізму у Франції, описує його поняття та види, розвиток руху ісламізму, радикальний ісламізм та його вплив на французьке суспільство. Наостанок, третій розділ детально досліджує іслам та ісламізм у сучасному контексті Франції, мусульманське питання за часів президентства Макрона, сучасний стан ісламізму, а також перспективи розвитку ісламу та ісламізму у Франції. Загальний обсяг роботи 64 сторінки.

Розділ 1 Іслам у Франції

1.1 Колоніальна експансія Франції та імміграційний рух мусульман до Екзагону

Було б неправильно вважати, що французи лише нещодавно усвідомили присутність ісламу в своїй країні. Хоча нещодавнє зростання ісламістських рухів у країнах із значною мусульманською діаспорою, включаючи Францію, безсумнівно, загостило увагу до ісламу, основним каталізатором цієї політизації є глибокі соціально-демографічні зміни, які зазнали іммігранти з Магрибу протягом останніх трьох десятиліть. Сім'ї назавжди оселилися у

Франції, і нові покоління людей, що народилися у Франції та мають мусульманське походження, вирости та стали повноцінною частиною французького суспільства. Для цих людей ідея повернення на Батьківщину своїх предків, те що раніше було традиційним прагненням мусульман, які живуть у немусульманських країнах, стала непрактичною та небажаною. Зробивши Францію своїм постійним домом, французькі мусульмани прагнуть вільно сповідувати свою віру у нинішньому французькому суспільстві, яке в свою чергу дотримується республіканських принципів світськості. Важливим чинником, що загострює цю проблему, є збільшення мусульманської спільноти. Зокрема, зростання кількості молитовних кімнат з 1980-х років, яких зараз налічується близько 3000, а також будівництво мечетей у районах з великими мусульманськими громадами, є чіткими ознаками зростаючої присутності мусульман у Франції. Хоча будівництво мечетей та свобода віросповідання полегшили мусульманські релігійні практики, вони також зробили іслам більш помітним у французькому суспільстві, що призводить до напруги в секуляризованому французькому контексті.²

Таким чином, соціальна напруженість між мусульманською спільнотою у Франції та французьким населенням виникла відносно нещодавно. Як вже було зазначено вище, однією з головних причин виникнення суперечностей у суспільстві є збільшення розміру мусульманської спільноти, яка переїхала з колоній до метрополії. Значне зростання мусульманської спільноти у Франції відбулось у минулому столітті, коли процент мусульман у країні виріс від 0.3 відсотків до 0.9 відсотків, як це вказано на таблиці 1.1. А вже станом на 2016 рік, згідно з даними дослідницького інституту «Ipsos», процент громадян Франції, які сповідують релігію Ісламу виріс до 10 відсотків.³ На додаток, лише у 20-ому столітті у Франції почав широко використовуватись термін «мусульмани» та «іслам», до цього представників цієї релігії називали терміном «сарацини» (фр.

---

² Hervieu-Leger, Daniele. "Islam and the Republic: the French case." *Democracy and the new religious pluralism* (2007), с.204

³ Les Français estiment que les musulmans représentent 31% de la population française. *Les Echos*. URL: <https://www.lesechos.fr/2016/12/les-francais-estiment-que-les-musulmans-representent-31-de-la-population-francaise-225863>.

Sarrasins) , який у 16-ому столітті був замінений на релігійний термін «магометани» (фр. «mahométan») (тобто ті що сповідували віру Магомета).⁴

	1985	1989	1991	1992	1995
Cath. allant à la messe chaque semaine	9,0	8,0	7,0	6,8	6,1
Cath. allant à la messe quelques fois par mois	8,9	7,5	6,5	6,2	6,9
Cath. allant à la messe pour les grandes fêtes	25,1	24,4	26,8	25,9	24,5
Catholique non pratiquant	39,5	42,2	39,1	40,7	38,7
Protestant	1,6	1,4	2,2	2,0	2,2
Juif	0,6	0,6	0,7	0,7	0,7
Musulman	0,3	0,2	0,3	0,6	0,9
Autre religion	1,2	1,7	1,4	1,8	1,4
Sans religion	13,1	13,2	14,2	14,0	17,0
Sans réponse	0,7	0,7	1,7	1,4	1,6
Total	100	100	100	100	100

Джерело - Les Français estiment que les musulmans représentent 31% de la population française. *Les Echos*. URL: <https://www.lesechos.fr/2016/12/les-francais-estiment-que-les-musulmans-representent-31-de-la-population-francaise-225863>.

Проте, помилково було б вважати, що історія мусульманської спільноти у Франції обмежується лише сьогоденням, або минулим століттям. Територія Франції, ще до створення своєї національної державності, була місцем взаємодії, як військової, так і цивільної, між мусульманами та християнами. Ця взаємодія відображалася у культурних обмінах, торгівлі, наукових дослідженнях та інших аспектах життя обох світів. Тому, для розуміння сучасних відносин Франції та мусульман, варто звернути увагу на багатовікову історію відносин між цими двома цивілізаціями.

Перші мусульманські завоювання у Франції почалися за часів Омейядського халіфату, який у 711 році вторгся на Піренейський півострів. Після невдалих спроб герцога Ода Аквітанського відбити напад, він звернувся до Карла Мартела за допомогою, що призвело до перемоги франків у битві при Турі в 732 році. Ця подія зупинила мусульманську експансію в Західну Європу

⁴ Henni-Moulaï N. Portrait des musulmans de France : une communauté plurielle. <https://www.fondapol.org/>. URL: <https://www.fondapol.org/etude/nadia-henni-moulai-portrait-des-musulmans-de-france-une-communaute-plurielle/#chap-1>.

та відіграла роль у формуванні французької державності через об'єднання культурних та політичних зусиль.⁵ Взаємодія двох цивілізацій, хоч і не завжди мирна, мала далекосяжні наслідки, окрім кривавих битв. Вона стимулювала трансформації у соціальному та економічному устрої обох культур. Прикладом слугує запозичення французьким папою Сильвестром II (фр. Gerbert d'Aurillac) у 11 столітті арабської системи числення, що значно полегшило розвиток математики в Європі. Важливим кроком стало й знайомство Європи з Кораном, священною книгою Ісламу. За ініціативою Роберта Кетонського (Robert Kettons) у 1140-1143 роках було здійснено переклад Корану з арабської на латинську мову під назвою "Lex Mahumet Pseudoprophete" (=Закон псевдопророка Мухаммеда). Цей крок мав на меті продемонструвати хибність ісламського віровчення з точки зору християнства.⁶

Хоча ці ранні зіткнення мали значний вплив на подальший хід історії, для розуміння сучасних відносин набагато важливішу роль відіграла французька колоніальна експансія у Африці, яку ми проаналізуємо нижче. Важливо зазначити, що релігійний склад французької імперії був вельми різноманітним: більшість колоній сповідували іслам, тоді як в інших поширеними були християнство та язичницькі вірування. Французькі колонії стали основним джерелом мусульманської діаспори у метрополії.⁷

Перші спроби колоніальної експансії Франції почалися зі створення торгових постів в Західній Африці, конкретно в регіоні Гвінейської затоки в 1612 році, і на південному узбережжі Сенегалу в місті Оіда в 1623 році, які пізніше зазнали невдачі. Перше успішне французьке поселення з'явилося на острові Горе в 1638 році, а через 20 років, у 1659 році, французи заснували місто Сен-Луї на північному узбережжі Сенегалу. Сен-Луї став центром французької діяльності в Африці, базою для закупівель рабів та продуктів, а також відправною точкою для

---

⁵ Ahma, Rizwan. "Causes of Downfall of Umayyad Caliphate." *Voice of Intellectual Man-An International Journal* 7.1 (2017): 170-174.

⁶ Mohammed Arkoun & Jacques le Gof (dir.), *Histoire de l'Islam et des musulmans en France*, Albin Michel, 2006

⁷ *Documents Nord-Africains*, publication des Études Sociales Nord-Africaine, n° 471, 9 mars 1962, с. 5-6.

проникнення в субсахарську Африку.⁸ Таким чином, французьке завоювання африканського континенту почалося із Західної Африки, як показано на карті 1.1.

Джерело - Britannica, T. Editors of Encyclopaedia. "French West Africa." Encyclopedia Britannica, August 10, 2023. <https://www.britannica.com/place/French-West-Africa>.

Проте найважливішою колоніальною кампанією, у контексті ісламу у Франції, є завоювання Магрибу, північно-західної частини Африки, яке включає у себе країни Марокко, Алжир, Туніс та Лівія, як показано зеленим кольором на карті 1.2. Французька імперія почала колонізацію Магрибу зі завоювання Алжиру в 1830 році за часів конституційної монархії Луї Філіпа. Протягом наступного століття років Франція завоювала території сучасного Тунісу і Марокко, а також великими територіями, відомими як Французька Західна Африка і Французька Екваторіальна Африка.⁹

⁸ Aldrich, Robert. Greater France: A History of French Overseas Expansion, 1996

⁹ Aldrich, Robert. Greater France: A History of French Overseas Expansion, 1996, с.26-27

Джерело - Shvili J. Maghreb, Africa. WorldAtlas. URL: <https://www.worldatlas.com/geography/maghreb-africa.html>.

Таке багатівікове колоніальне панування Франції у Африці, зокрема у Магрибі, призвело до двох головних наслідків – формування великої мусульманської діаспори, що приїздила до метрополії в пошуках роботи та виникнення згодом постколоніальної Франції.

Загалом дослідники виділяють 3 основні хвилі імміграції у Францію. Першою є хвиля 20-го століття, яка виникла внаслідок французької колоніальної експансії та Першої та Другої світової війни. Саме після Першої світової війни, у 1926 році, була урочисто відкрита перша мечеть у Парижі. Побудовою мечеті французький народ хотів віддячити багатьом мусульманам (загони яких під час Першої світової війни також називали «Les troupes du Maghreb»), що загинули під час захисту країни у Першій світовій війні. Довгий час, аж до 1981 року, ця мечеть вважалась офіційним символом та одним із найбільш помітних інститутів ісламу у Республіці.¹⁰

Другою значною хвилею є 60-ті та 70-ті роки. Причинами цих міграцій є економічний бум у Екзагоні, який приваблював у країну іммігрантів. Багато мусульман переїжджали до країни в пошуку роботи та кращого рівня життя, ніж

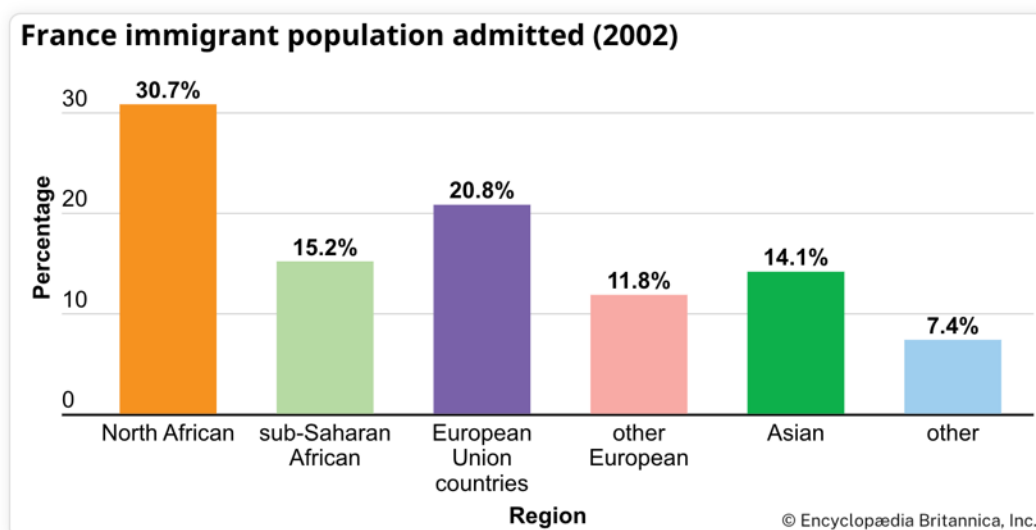
¹⁰ Hervieu-Leger, Daniele. "Islam and the Republic: the French case." *Democracy and the new religious pluralism* (2007), с. 204

на своїй Батьківщині. На додаток, через брак робочої сили під час післявоєнної відбудови французькі підприємства активно шукали робітників зі своїх колишніх колоній у Північній Африці, а пізніше з Туреччини. Таким чином, французький уряд не лише приймав охочих переїхати до метрополії, але й заохочував їх до цього через різні соціальні програми, зокрема Республіка уклала двосторонні угоди з деякими колишніми колоніями в Африці (наприклад, Марокко та Алжир).¹¹

Друга хвиля, яка закінчилася в 1974 році, складалася переважно з економічних мігрантів. Окрім цього, на той час у Франції існував закон про возз'єднання сімей, що приводило в кінці до переїзду цілих сімей, замість окремих індивідів. Часто чоловіки були першими, хто прибував до країни, пізніше забираючи свою сім'ю до себе.

Третьою хвилею є 80-ті по теперішній час. Характерним для цієї хвилі є надання притулків біженцям з країн. Зокрема, прикладом іммігрантів такої хвилі є курди, які тікали від репресивного турецького режиму.¹²

Таким чином, як ми можемо побачити в таблиці 1.1, значна частина іммігрантів у Франції має суб-сахарське та північно африканське походження, а саме 45,9 відсотка, що є майже половиною всіх іммігрантів у Республіці.

¹¹ Safi, Mirna. « The Immigrant Integration Process in France: Inequalities and Segmentation », *Revue française de sociologie*, vol. 49, no. 5, 2008, pp. 3-44.

¹² Muslims in the EU. *JSTOR*. URL: <https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep27105.4.pdf>, c.2

Таблиця 1.1 Джерело -France - immigration, multiculturalism, integration. *Encyclopedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/place/France/Immigration>.

1.2. Французька колонізація Алжиру та її наслідки

Історія мусульманської спільноти у Франції тісно переплетена з долею Алжиру, колишньої французької колонії. Окупація Алжиру протягом 132 років (1830-1962) мала значний вплив на формування цієї спільноти, роблячи алжирців однією з найчисельніших національних груп. А. Саяд, соціолог, що спеціалізується на питанні алжирської діаспори у Франції, влучно описує цю ситуацію, використовуючи термін "алжирська колонія у Франції".¹³ Цей образ підкреслює масштабність міграції алжирців та її глибокий вплив на французьке суспільство. Щоб краще зрозуміти сучасну мусульманську спільноту Франції, важливо дослідити історію алжирської діаспори. Її формування знаменує собою складну та багатогранну главу в історії обох країн, з міграцією, культурними зустрічами та соціальними трансформаціями, що залишають свій відбиток й досі.

Французьке правління в Алжирі розпочалось у 1830 році та обмежувалося прибережними містами Алжир, Оран і Бон. Протягом наступних 40 років французи розширили свій контроль по всьому узбережжю Середземного моря від марокканського до туніського кордону, вглиб країни до Атлаських гір і врешті-решт усередину Сахарської пустелі. Завоювання було дорогим і поступовим, адже Франції знадобилося 40 років, щоб забезпечити свою владу в усьому Алжирі і "примирити" залишки спротиву серед місцевого населення. Парижу довелося вести війну проти численних вождів, зокрема Абд-ель-Хадера.¹⁴ Таким чином, історія регіону зазнала кардинальних змін у 1830 році із вторгненням Франції в країну. Це була не просто воєнна перемога, це було також одним з

---

¹³ Les trois "âges" de l'émigration algérienne en France - Persée. *Persée : Accéder à des milliers de publications scientifiques - Persée*. URL: https://www.persee.fr/doc/arss_0335-5322_1977_num_15_1_2561.

¹⁴ Aldrich, Robert. *Greater France: A History of French Overseas Expansion*, 1996

ключових моментів переплітання французьких та ісламських-алжирських культур.¹⁵

Під час окупації регіону, головною метою Франції була асиміляція. Місцевий французький уряд сприяв викладанню французької мови, існуванню своєї правової системи, на противагу мусульманській, та, найголовніше, створення французької адміністрації у Алжирі. Через це були підірвані традиційні ісламські правові закони та засновані на Корані освітні програми. На противагу мусульманській культурі, у великих містах відбувся бум культурного життя Франції, театрів, кафе та припливу європейців. Як результат, алжирці познайомилися з новими літературними творами, мистецькими засобами та соціальними нормами.¹⁶

Тим не менше, такий вплив не був одностороннім. Наявність значного мусульманського населення змусила Францію визнати деякі ісламські практики. Так, французька колоніальна адміністрація заснувала релігійні суди для розв'язання питань особистого статусу, таких як шлюб і розлучення. Це визнання, хоч і обмежене, допомогло зберегти деякі аспекти ісламського права у Алжирі.¹⁷

Зіткнення зі французькою культурою також пробудила ісламську самосвідомість серед алжирців. Ісламські вчені робили акцент на релігійній освіті та дотриманні ісламських принципів як на способі протистояти французькій асиміляції. Цей релігійний ренесанс знайшов своє вираження в таких рухах, як ваххабізм, який закликав до повернення до більш чистої форми ісламу.¹⁸

На додаток, ще один аспект є цікавим прикладом протистояння французькій колоніальній владі. Ісламська архітектура стала потужним символом опору. Традиційні мечеті перетворилися на центри не лише релігійного життя, але й політичного інакомислення. Французи, розуміючи це,

---

¹⁵ ¹⁵ Aldrich, Robert. Greater France: A History of French Overseas Expansion, 1996

¹⁶ ¹⁶ Aldrich, Robert. Greater France: A History of French Overseas Expansion, 1996

¹⁷ ¹⁷ Aldrich, Robert. Greater France: A History of French Overseas Expansion, 1996

¹⁸ ¹⁸ Aldrich, Robert. Greater France: A History of French Overseas Expansion, 1996

часто обстрілювали мечеті під час повстань. Вплив сягнув далеко за межі релігійної сфери. Алжирська поезія та музика були наповнені темами ісламської самобутності та боротьби проти колонізаторів. Під час французького правління це художнє вираження перетворилося на потужну зброю для збереження алжирської національної свідомості. Таким чином, можемо стверджувати що у певному сенсі присутність французів у Алжирі посилює почуття власної релігійної та культурної ідентичності алжирців. Таке спостереження є важливими, адже пізніше ми побачимо схоже у культурі французьких мусульман, які щосили будуть намагатись зберегти свою культуру на противагу «імперіалістичній французькій культурі».¹⁹

Важливим, у контекст цього дослідження, є те як французьке завоювання та окупація Алжиру вплинуло на подальше майбутнє мусульманської спільноти у Франції. Як зазначає дослідник колоніальної політики Франції при університеті політичних наук у Сан-Жермен-ен-лен Е. Бланшар (фр. E. Blanchard) , після Другої світової війни та здобуття незалежності Алжиром, дискримінаційне ставлення до алжирських іммігрантів лише зростало.²⁰

Запровадження дискримінаційних заходів проти алжирців не лише посилює соціальні розбіжності, але й розпалювало обурення серед французів алжирського походження, які відчували себе маргіналізованими. Стигматизація, яку відчували алжирці в громадських місцях, посилює їх маргіналізацію та відчуженість від французького суспільства. На додаток, від кінця Другої світової війни до завершення війни за незалежність Алжиру дискримінація іммігрантів з Алжиру посилювалась все більше, зокрема через насилля та несправедливе ставлення з боку поліціантів. Така систематична дискримінація посилює рішучість алжирців боротися за свою незалежність і протистояти репресивному колоніальному правлінню, а також боротись за збереження своєї власної культурної ідентичності всередині Екзагону.²¹

---

¹⁹ Aldrich, Robert. Greater France: A History of French Overseas Expansion, 1996

²⁰ Emmanuel Blanchard. Les "indésirables". Passé et présent d'une catégorie d'action publique. GISTI. Figures de l'étranger. Quelles représentations pour quelles politiques ?, GISTI, pp.16-26, 2013.

²¹ Emmanuel Blanchard. Les "indésirables". Passé et présent d'une catégorie d'action publique. GISTI. Figures de l'étranger. Quelles représentations pour quelles politiques ?, GISTI, pp.16-26, 2013, c.1

На додаток, війна в Алжирі сильно вплинула на політичне життя в Республіці. Важливим тут буде згадати позицію Шарля Де Голя, який відіграв ключову роль під час французько-алжирського конфлікту. Повернувшись до влади у січні 1959 року, політик мав на меті вирішити проблему війни в Алжирі через її негативний вплив на ситуацію у Франції. Зокрема, Де Голь мав на меті зупинити війну через те що вона створювала економічний тягар для Франції та негативно впливала на образ країни на глобальній політичній арені.²² Окрім цього, Де Голь виступав за політичну рівність корінного французького населення та новоприбулих іммігрантів з Алжиру. Він закликав надавати можливості новоприбулим, які раніше були недоступні для них, і забезпечити базові потреби для тих, хто їх не має.²³ Зокрема, так у одному з інтерв'ю у березні 1959-го року політик описував політичну епоху того часу : «nous vivons à une époque où, sur la terre, une colossale entreprise s'oppose partout à l'occident, tandis que l'occident néglige souvent de se soutenir lui-même. Nous assistons au bouillonnement qui, à l'intérieur du monde musulman, oppose maints pays arabes à des peuples étrangers, et même des Etats et des fractions à d'autres Etats et fractions de même race et de même religion. Et même des tribuns à d'autres tribuns qui, comme eux, et pourtant contre eux, se disent les champions de l'unité. Dans ces conditions-là, je me demande si quelqu'un n'a jamais pu se figurer que la paix et la prospérité allaient venir tout à coup à l'Algérie, ou qu'il suffirait de crier dans la fièvre obsidionale un slogan contre d'autres slogans pour que toutes les causes intérieures et extérieures de la guerre actuelle disparaissent comme par enchantement» (в перекладі : «ми переживаємо епоху, коли наша планета стикається з грандіозною боротьбою, де східні та західні цивілізації протистоять один одному, і в той же час західні нації часто забувають підтримати власний курс. Ми спостерігаємо неспокій у внутрішньому світі мусульманської громади, де численні арабські нації вступають у суперництво з іншими народами, а також навіть з державами та

---

²² Merom, Gil. "A" Grand Design"? Charles de Gaulle and the End of the Algerian War." *Armed Forces & Society* 25.2 (1999): c. 267-287.

²³ Evans, Martin. "Towards an emotional history of settler decolonisation: De Gaulle, political masculinity and the end of French Algeria 1958–1962." *Settler Colonial Studies* 8.2 (2018): c. 213-243.

фракціями власної раси та віросповідання. І навіть від трибун до інших трибун, які, як вони, але проти них, називають себе борцями за єдність. В таких обставинах я питаюся, чи хтось коли-небудь уявляв, що мир та процвітання раптово настануть в Алжирі, або чи дійсно вистачить простого вигукання, навіть у стані лихоманкової напруги, гасел проти інших гасел, щоб усі внутрішні та зовнішні причини сучасної війни розчинилися, наче чарівним чином.»²⁴

Окрім основної хвилі імміграції до Франції, яка описана вище, варто виділити окремо хвилю імміграції з Алжиру, як країни яка є Батьківщиною для більшості мусульман у Екзагоні. Так, у 1975 році, 60 відсотків мігрантів до Республіки були саме алжирці. Згідно з соціологом А. Саядом (фр. A. Sayad), існувало декілька хвиль імміграції алжирців, які залежали від соціально-політичних подій як у Алжирі, так і у Франції. Перша хвиля була створена за підтримки французької колоніальної адміністрації, яка створила систему тимчасової трудової міграції у 1920-1940-их роках, залучаючи переважно чоловіків із сільських районів Алжиру. Причиною створення такої міграції була дешева робоча сила алжирців та їхнє знання французької мови.²⁵

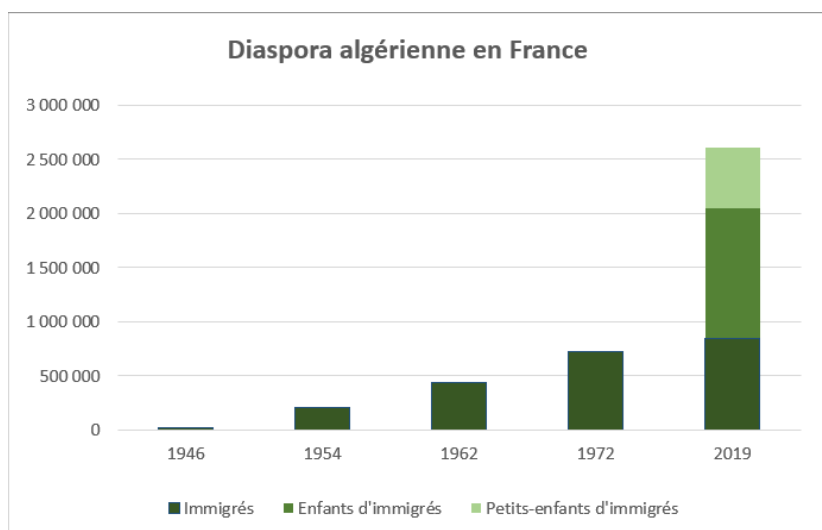
Через потребу в розбудові країни після Другої світової війни, відбулась друга хвиля міграції з Алжиру, а саме у 1950-1962 роки. Для цього періоду були характерні політичні та економічні зміни під час післявоєнної розбудови Республіки та здобуття Алжиром незалежності. Саме в цей час почалося зростання напруженості в родинях алжирських іммігрантів через зміцнення їхнього зв'язку з культурою Франції та віддалення від звичаїв Батьківщини. Таким чином, незалежність Алжиру у 1962 році започаткувала епоху перетворень у хвилях міграції. Зокрема, мігрантами тепер були не лише чоловіки, а й їхні діти та жінки, які перебирались одразу з ними, або перебирались до них у Францію. Політика воз'єднання сімей у 1980-х роках ще

---

²⁴ Charles De Gaulle, paroles publiques - Conférence de presse du 25 mars 1959 - Ina.fr. *Charles de gaulle - paroles publiques*. URL: <https://fresques.ina.fr/de-gaulle/fiche-media/Gaule00030/conference-de-presse-du-25-mars-1959.html>.

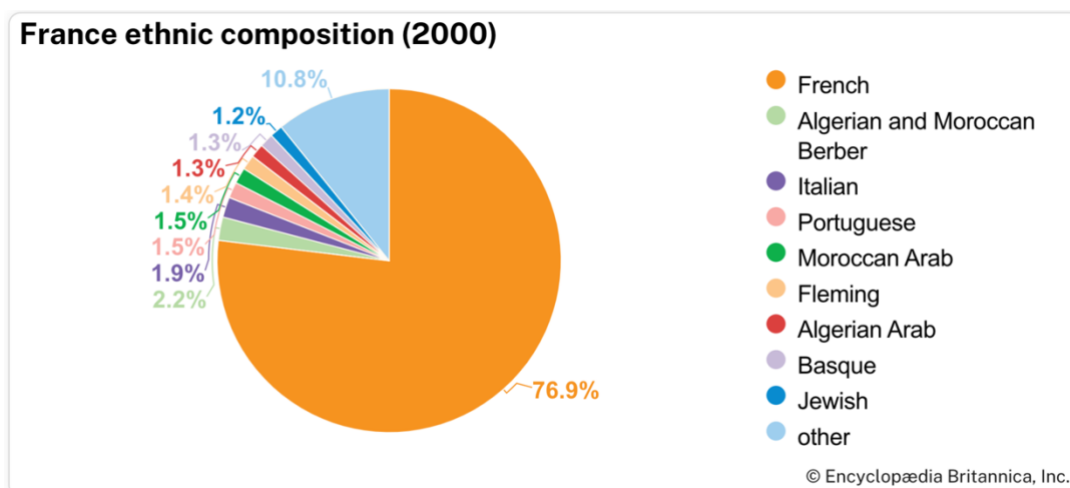
²⁵ Les trois "âges" de l'émigration algérienne en France - Persée. *Persée : Accéder à des milliers de publications scientifiques - Persée*. URL: https://www.persee.fr/doc/arss_0335-5322_1977_num_15_1_2561.

більше закріпила цю тенденцію.²⁶ Ілюстрацією цієї міграційної тенденції є результати соціологічного дослідження у таблиці 1.3. , проведеного у 2019 році.

Таблиця 1.3. L'immigration des Algériens - Observatoire de l'Immigration. *Observatoire de l'immigration et de la démographie*. URL: <https://observatoire-immigration.fr/limmigration-des-algeriens/>.

Таким чином, окупація Алжиру мала далекосяжні наслідки для Республіки. Як ми можемо побачити в таблиці 1.2, навіть після 62 років, як французька сторона припинила свою окупацію Алжиру та африканська країна отримала свою незалежність, алжирська спільнота є однією з найбільших в країні і все ще продовжує збільшуватись.

Таблиця 1.2 Джерело - <https://www.britannica.com/place/France/Immigration>

²⁶ Les trois "âges" de l'émigration algérienne en France - Persée. *Persée : Accéder à des milliers de publications scientifiques - Persée*. URL: https://www.persee.fr/doc/arss_0335-5322_1977_num_15_1_2561.

Репресивна політика Франції у Алжирі мала далекосяжні наслідки у мусульманській спільноті. Навіть, у часи постколоніальної Франції, ненависть до дій Республіки у 50-х та 60-х роках 20-го століття все ще залишається серед французького мусульманського населення. Зокрема це проявляється у спільному настрої алжирських іммігрантів у Франції щодо анти-імперіалізму та анти-колоніалізму. Ця думка також інструменталізується ісламістами під час здійснення терористичних актів. Одним з найперших відомих терористичних актів здійснених як помста через окупацію Алжиру відбувся у грудні 1994 року під час спроби викрадення Air France Airbus.²⁷ Тоді четверо терористів алжирського походження, які входили до ісламістського озброєного угруповання, захопили літак в аеропорту Уарі-Бумедьєн в Алжирі з метою створити терористичний акт у Франції, вривавшись у Ейфелеву вежу або в вежу Монпарнас.²⁸

1.3. Історія формування сучасної мусульманської спільноти у Франції

Як зазначено у минулому підрозділі, описані вище колоніальні експансії Франції у Африці прямо вплинули на сучасну постколоніальну кризу у Республіці. За оцінками Національного інституту статистики і економічних досліджень Франції (Institut national de la statistique et des études économiques (INSEE)), чисельність мусульман у Франції станом на 2023 рік становить 10 відсотків, що робить іслам другою найбільш популярною релігією у Франції. Окрім того, велика кількість вірян пояснюється тенденцією у мусульманській культурі, у якій діти майже завжди наслідують віру батьків. Так, послідовники ісламу з більшою ймовірністю успадковують віру від своїх батьків (91% залишаються мусульманами, порівняно з 67% християнами). На додаток,

---

²⁷ Emmanuel Blanchard. Les "indésirables". Passé et présent d'une catégorie d'action publique. GISTI. Figures de l'étranger. Quelles représentations pour quelles politiques ?, GISTI, pp.16-26, 2013.

²⁸ Ghilès F. Letter: Recalling how France avoided its own 9/11. *Financial Times*.
URL: <https://www.ft.com/content/ae8f5f1d-677e-4f5f-b7b6-2e6450d4431d>.

мусульмани, порівняно з будь-якою іншою світовою релігією, найменш вірогідно змінять свою віру під час одруження чи дорослішання.²⁹

Говорячи про географічне походження мусульман у Франції, то найчастіше віряни походять з Туреччини, Близького Сходу та Африки на південь від Сахари, а найбільша кількість є вихідцями з Північної Африки, або Магрибу (Алжир, Марокко та Туніс).³⁰

Більшість французьких іммігрантів-мусульман працювали та досі працюють в хімічній, будівельній та автомобільній промисловості. Таким чином, вони зазвичай поселялись в промислових зонах з легко доступним житлом. Така урбаністична тенденція помітна й сьогодні у Республіці. Це, зокрема, призвело до геттоїзації населення всередині країни. Наразі, найбільше мусульман проживає в регіонах Іль-де-Франс, Прованс-Альпи-Лазурний берег, Рона-Альпи, Нор-Па-де-Кале та Ельзас.³¹

У 90-х роках працівники іммігранти пережили економічну кризу, що призвела до безробіття у промислових передмістях. Однією з причин безробіття була політика делокалізації, яка стосувалась перенесення виробничих потужностей із Франції у країни з дешевою робочою силою, як от Китай з метою зниження витрат. Така політика була наслідком глобалізаційних процесів та формуванню нових міжнародних ринків. Делокалізація призвела до соціальної напруженості та протестів з боку працівників та профспілок. Одним із прикладів є спустошення одного з пригородів Парижу Плен-Сен-Дені (Plaine Saint-Denis). У 1960 році в Плен-Сен-Дені промисловий сектор становив 46% робочих місць, тоді як третинний сектор становив 44%. У 1990 році промисловий сектор становив вже 21% робочих місць, тоді як третинний сектор становив 72%. Зникали цілі галузі, такі як металургія, верстатобудування та хімія, які формували основні робочі місця для іммігрантів.³²

---

²⁹ La diversité religieuse en France : transmissions intergénérationnelles et pratiques selon les origines – Immigrés et descendants d'immigrés | Insee. *Accueil – Insee – Institut national de la statistique et des études économiques* | Insee. URL: <https://www.insee.fr/fr/statistiques/6793308?sommaire=6793391>.

³⁰ Emmanuel Blanchard. Les "indésirables". Passé et présent d'une catégorie d'action publique. GISTI. Figures de l'étranger. Quelles représentations pour quelles politiques ?, GISTI, pp.16-26, 2013, c.1

³¹ Muslims in the EU. JSTOR. URL: <https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep27105.4.pdf>, c.2

³² Fourcaut, Annie. « Les banlieues populaires ont aussi une histoire », *Revue Projet*, vol. 299, no. 4, 2007, pp. 7-15.

Важливим також є дослідження аспектів геттоїзації та складнощів асиміляції іммігрантів, адже вони відіграють суттєву роль у формуванні історії мусульманської спільноти. Так, першо прибулі мусульманські іммігранти у Франції мали складні умови життя через гостру нестачу житла в країні на момент їх переїзду в країну. Вони типово проживали в окремих районах міста, окремо від корінного французького населення. Так, більшість іммігрантів мусульман проживали у гетто. За визначенням соціолога Р. Бернасконі, гетто — це відокремлена територія міста, де сконцентрована етнічна меншина, часто через бідність та історичні причини.³³

Таким чином, значна частина іммігрантів з країн Магрибу змушена проживати в умовах економічної нестабільності, часто обмежуючись дешевим житлом або навіть залишаючись безхатками. Певні покращення виникли у 1950-х роках, коли з'явилися урядові програми, які поклали край таким умовам життя, надаючи робітникам-іммігрантам спеціальне житло. Ці ініціативи значно полегшили ситуацію, і до 1970-х років такі іммігранти змогли отримати соціальне житло. В той самий час, це супроводжувалося покращенням умов життя французьких сімей робітничого класу, що дозволило їм стати власниками приватних будинків. Натомість це призвело до збільшення кількості іммігрантів, які проживають у соціальному житлі, у районах віддалених від звичайних французьких громадян.³⁴ Тобто, незважаючи на покращення стану житла мігрантів, їх територія проживання була чітко відділена від французького населення. Вищезгадані урядові програми надавали соціальне житло в передмістях міст, що заважало природній асиміляції новоприбулих робітників із французами, а також створювало окрему культуру всередині цих передмість, відомих більше як «banlieue».

Урядові органи традиційно описували це явище як "соціальне виключення" (фр. *exclusion social*), проте наразі визнають, що расова дискримінація відіграє суттєву роль у цій ситуації, зокрема у сфері житла.

---

³³ Bernasconi R. *The Ghetto and Race*. 2002 Blackwell Publishers Ltd., 2008.

³⁴ Muslims in the EU. *JSTOR*. URL: <https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep27105.4.pdf>, с.1

Дослідження, проведені Європейським союзом, чітко вказують на ознаки дискримінаційної поведінки, яка обмежувала доступ мусульман до нормального громадського життя. Житлово-комунальні органи часто сприймали молодих іммігрантів та дітей іммігрантів як загрозу, направляючи їх у бідні райони, що робило їх особливо вразливими до упередженого ставлення з боку французького населення. Уряд Франції намагався вплинути на цю ситуацію, прийнявши у 2000 році постанову, яка робила сильний акцент на соціальній профіль житла. Її мета полягала у запобіганні соціально-економічній ізоляції іммігрантів. Проте, ця постанова не розв'язала проблему, оскільки використовувалась переважно для контролю етнічного складу доступного житла, замість того щоб реально вирішувати проблему неможливості асиміляції мусульман.³⁵

Важливим прикладом у цьому контексті є місто Марсель, яке показує наскільки розділеними бувають французькі міста за расовою та релігійною приналежністю. Приблизно 25% із 1,5 мільйона жителів Марселя є вихідцями з Північної Африки. На додаток, частиною цього міста є велика єврейська спільнота, що робить це місто дуже національно різноманітним. Етнічна різноманітність французьких міст, подібна до тієї, що спостерігається у Парижі, значною мірою зумовлена імміграційними бумами 1960-х та 1970-х років, які відбулися після французької окупації Алжиру. Уряд Франції, прагнучи отримати дешеву робочу силу, розглядав цих "гастарбайтерів" як тимчасових працівників, які згодом повернуться до своїх країн. Проте, багато з них залишилися у Франції та з часом отримали громадянство.

У 1990-х роках, частково відповідаючи на запит ультраправих рухів, у Франції було прийнято низку жорстких антиімміграційних законів. Ці законодавчі зміни призвели до загострення напруженості у суспільстві, чітко окреслюючи розбіжності між французами старої гілки (фр. Français de souche) та іммігрантами, більшість з яких сповідують іслам.³⁶ Причиною виникнення цих

---

³⁵ Muslims in the EU. *JSTOR*. URL: <https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep27105.4.pdf>, с.6

³⁶ Mitchell K. Marseille's Not for Burning: Comparative Networks of Integration and Exclusion in Two French Cities. *Annals of the Association of American Geographers*. 2011. Vol. 101, no. 2. P. 404–423. URL: <https://doi.org/10.1080/00045608.2010.545290>, с. 407

законів є прихід до влади правої партії «Національний фронт» (фр. Front National) Жана-Марі Ле Пена, яка зібрала велику кількість голосів на виборах на початку 1990-х(зокрема на виборах 1993-го року). Окрім цього, вони активно виступали за політику «нульової імміграції», що призвело до прийняття закону у 1993 році. Названий на честь міністра внутрішніх справ Франції Шарля Паскуа(1993—1995), «закон Паскуа» намагався придушити законні потоки іммігрантів до країни, кількома способами. Наприклад, заборонивши іноземним випускникам приймати пропозиції роботи від французьких роботодавців і позбавивши їх статусу постійного проживання , а також збільшення терміну возз'єднання сім'ї з одного до двох років і відмову у дозволі на проживання іноземним подружжям, які незаконно в'їхали в країну до одруження.³⁷

Згідно з соціологинею, що досліджує соціальних проблем мусульман у Франції К. Мітчелл, причиною напруження у місті було не лише безробіття мігрантів через расизм на робочому місці, а й нерівний доступ до житла. Так, через поселення мігрантів лише у конкретних частинах міста, виникли райони зазвичай асоційовані лише з мігрантами, а також вважались «небезпечними районами для білого населення». Зокрема, згідно з дослідженням соціологів В. Рудера та М. Бланка, постійна дискримінація у питанні житла призвела до погіршення якості життя дітей першого покоління іммігрантів, які прибули до Франції у 20-ому столітті.³⁸ Відповідно через дискримінаційну політику, іммігранти та їх діти оселялись у окремих районах міста, які поступово почались значно відрізнятись від районів Марселю заселених зазвичай французьким етнічним населенням.³⁹

---

³⁷ Guiraudon V. Immigration Policy in France | Brookings. *Brookings*.
URL: <https://www.brookings.edu/articles/immigration-policy-in-france/>.

³⁸ Rudder, V. de. 1990. *Strategie des immigrés en matière de logement [Immigrant housing strategy]*. In *Stratégies résidentielles*, ed. C. Bonvalet and A. Fribourg, c.2–22. Paris: INED, INED-MELTM, congrès et colloque.

³⁹ Mitchell K. Marseille's Not for Burning: Comparative Networks of Integration and Exclusion in Two French Cities. *Annals of the Association of American Geographers*. 2011. Vol. 101, no. 2. P. 404–423.
URL: <https://doi.org/10.1080/00045608.2010.545290>, c. 407

Бажаючи покращити місто, особливо після революційних подій у околицях міста у 2005-2007 роках та підвищений рівень трафіку людьми та наркотичними речовинами, (зокрема 14-ому округу) та інтегрувати не асимільоване мусульманське населення, влада Марселю створила проект під назвою «Euroméditerranée». Цей проект має на меті зменшити глибокі соціальні розбіжності, які існують між районами міста. Тим не менш, противники цієї ідеї говорять про те, що : «якщо інтеграція та справедливість не будуть надані пріоритету, проект «Euroméditerranée», який має на меті відродити місто, ризикує загострити соціальні розбіжності. Мешканці північних кварталів почуваються аутсайдерами, яких виселили на користь заможних новоприбулих, незважаючи на те, що проект створює досконале ядро міста.»⁴⁰

Таким чином, Марсель є одним із прикладів того, як Франції не вдалось вдало асимілювати іммігрантів африканського походження, зокрема мусульман, що призвело до більшої соціальної та політичної напруженості в країні. Зокрема, проблема расової та релігійної напруженості у Марселі часто використовується французькими політиками, щоб показати свої намагання у примиренні конфлікту між французькими мусульманами та «білим» французьким населенням. Наприклад, під час своєї політичної гонки Е. Макрон, приїжджав з візитом до Марселю щоб виразити свою стурбованість ситуацією у місті. Після зустрічі з місцевими чиновниками Е. Макрон запропонував так званий Марсельський план, який має на меті допомогти місту вирішити «термінових» соціальних та економічних та безпекових проблем міста.⁴¹

1.4 Закон про світськість та його наслідки щодо статусу ісламу у Франції

Важливим аспектом для розуміння стану мусульманської спільноти є закон про світськість (фр. *laïcité*), який був прийнятий у 1905 році. Щоб зрозуміти суть цього закону про світськість звернемося до визначення наданого на офіційному вебсайті французького уряду: « “*laïcité*”. гарантує віруючим і

---

⁴⁰ Hoad P. Corrupt, dangerous and brutal to its poor – but is Marseille the future of France?. *the Guardian*.

URL: <https://www.theguardian.com/cities/2017/jun/08/corrupt-dangerous-brutal-poor-marseille-future-france>.

⁴¹ FRANCE 24, FRANCE 24. Macron in Marseille to unveil 'urgent' plan to tackle violence, poverty. *France 24*.

URL: <https://www.france24.com/en/france/20210901-macron-in-marseille-to-unveil-urgent-plan-to-tackle-violence-poverty>.

невіруючим однакове право на свободу вираження своїх вірувань і переконань. Закон також забезпечує право бути вірянином, змінювати релігію, чи не мати її...Секуляризм передбачає відокремлення держави від релігійних організацій. Політичний порядок базується на виключному суверенітеті народу та громадян, а не релігії. З цього поділу випливає нейтральність держави, місцевих органів влади та державних служб. Таким чином, світська республіка виступає за рівність громадян по незалежно від їхніх переконань.»⁴²

Співіснування французького закону про світськість та мусульманської ідентичності відбувалось у постійному дебатованні. Це зокрема призвело до публічних дебатів щодо носіння релігійної одежі мусульманок, хіджабу, про що буде описано нижче. Закон про світськість часто критикується представниками мусульманської релігійної спільноти, як такий що має в собі ознаки дискримінаційної політики. Так, згідно із дослідженням дослідницького центру «IFOP» (фр. Institut français d'opinion publique), 78% мусульман, що проживають у Франції, вважають закон про світськість дискримінаційним щодо мусульман.

43

Натомість соціолог Д. Ерв'є-Леже зазначає, що обговорення інтеграції ісламу відповідно до французької світськості часто ігнорує важливий аспект. Цей аспект полягає в тому, що правові та адміністративні структури, які підтримують світські цінності, виникли як результат історичного компромісу. Тому ці структури, які сформувалися протягом тривалого періоду розвитку, є гнучкими та можуть змінюватися у відповідь на нові виклики у французькому суспільстві, яким зокрема зараз є французький іслам.⁴⁴

Соціолог Ерв'є-Леже висловлює думку, що основний виклик, який постає перед ісламом у Франції, полягає не стільки в його можливому поглинанні чинною світською системою, скільки в тих динамічних змінах, які він ініціює у

---

⁴² Qu'est-ce que la laïcité ? . Gouvernement.fr. URL: <https://www.gouvernement.fr/qu-est-ce-que-la-laicite>.

⁴³ Une majority de musulmans voient laïcité comme « discriminatoire » . www.20minutes.fr. <https://www.20minutes.fr/societe/4065995-20231208-islam-pres-80-musulmans-jugent-application-laicite-discriminatoire>

⁴⁴ Hervieu-Leger, Daniele. "Islam and the Republic: the French case." Democracy and the new religious pluralism (2007), с. 204-205

концепції закону про світськість. Він підкреслює, що французька світськість, заснована на розділенні церкви і держави, змушена адаптуватися до нових реалій, коли стикається з ісламом, де релігія і держава тісно пов'язані. Це не означає відкидання принципів французької світськості чи ігнорування важливих питань – наприклад, чи узгоджується мусульманський погляд на відносини людства з Богом із сучасною ідеєю індивідуальної свободи, яка лежить в основі будь-якої європейської демократії, в тому числі французької.⁴⁵

Однак, відповідно до принципу світськості, ці філософські дебати не є справою держави. Держава не має права диктувати релігійні переконання своїм громадянам, навіть якщо ці переконання суперечать чинним законам. Крім того, обов'язки держави не включають популяризацію будь-якої релігії чи винесення суджень про те, що є релігійно «правильним». Як зазначається у офіційній статті французького уряду щодо закону про світськість : “секуляризм — це не одна думка серед інших, а свобода мати власну. Це не переконання, а принцип, який уповноважує їх усіх, за умови поваги до громадського порядку.”⁴⁶ Натомість держава зосереджується на підтримці порядку, захисті особистих свобод та прав нації. Таким чином, важливо розуміти, що закон про секуляризм у Франції не є фіксованою системою переконань, а представляє собою набір законодавчих норм і їхніх тлумачень, які еволюціонують у відповідь на зміни у суспільстві.⁴⁷

З іншого боку, виникає проблема сумісності закону про світськість з ісламом. Світська система Франції передбачає, що релігії функціонують у структурі з визнаними лідерами, централізованою владою та контролем над переконаннями. Ця модель добре працює для католицизму, але викликає питання, чи може сучасний французький іслам вписатися в неї.⁴⁸

Спроби держави визначити або створити єдиного представника для французького ісламу зазнавали невдачі. Замість цього вони стикаються з

---

⁴⁵ Hervieu-Leger, Daniele. "Islam and the Republic: the French case." *Democracy and the new religious pluralism* (2007), с. 204-205

⁴⁶ Qu'est-ce que la laïcité ?. *Gouvernement.fr*. URL: <https://www.gouvernement.fr/qu-est-ce-que-la-laicite>

⁴⁷ Hervieu-Leger, Daniele. "Islam and the Republic: the French case." *Democracy and the new religious pluralism* (2007), с. 204-205

⁴⁸ Hervieu-Leger, Daniele. "Islam and the Republic: the French case." *Democracy and the new religious pluralism* (2007), с. 208-210

безліччю місцевих мечетей, груп, що знаходяться під впливом іноземних держав, та конкуруючих мусульманських організацій без єдиного лідера чи доктрини. Ця фрагментація також ускладнює підготовку імамів, багато з яких є вихідцями з інших країн і не мають необхідної підготовки для ефективного керівництва місцевими громадами.⁴⁹

Попри неодноразові спроби уряду Франції створити структуровану, інституціоналізовану форму ісламу, ці зусилля виявилися невдалими. Це підкреслює фундаментальну несумісність між очікуваннями держави щодо релігійної організації та різноманітною, децентралізованою реальністю ісламу у Франції.⁵⁰

Одним із важливих наслідків який має закон про світськість є питання носіння хіджабу у публічних місцях. Саме питання стало актуальними після отримання Алжиром незалежності та бажанням Франції асимілювати населення, яке переїхало до метрополії. У липні 1958 року, у відповідь на події в Алжирі, журнал *New York Times* опублікував скандальну статтю «Боротьба з хіджабом» (англ. "The Battle of the Veil"), яка досліджувала як французький закон про світськість впливає на алжирських жінок, які носять хіджаб. Стаття викликала обурення серед мусульманської релігійної спільноти через те, що вона зображала зобов'язання носіння хіджабу як пригнічення жінок, а не релігійну практику, а також зображала французький уряд у Алжирі як той, що звільняє жінок від цієї сексистської практики.⁵¹

Щоб показати власну вищість у правах людей, порівняно з «репресивними мусульманськими правилами щодо жінок» французький уряд випустив ряд пропагандистських стрічок, зокрема англomовний документальний фільм під назвою «Падаючий хіджаб» (англ. «The Falling Veil»), спрямований насамперед на американську аудиторію. Метою цього фільму було представити свої дії в

---

⁴⁹ Hervieu-Leger, Daniele. "Islam and the Republic: the French case." *Democracy and the new religious pluralism* (2007), с. 208-210

⁵⁰ Hervieu-Leger, Daniele. "Islam and the Republic: the French case." *Democracy and the new religious pluralism* (2007), с. 208-210

⁵¹ Shepard T. *The invention of decolonization: The Algerian War and the remaking of France*. Ithaca, N.Y : Cornell University Press, 2006., с. 186-191

Алжирі як благородну спробу звільнити жінок від «репресивності ісламу», зокрема від таких релігійних практик як носіння хіджабу.⁵² Таким чином, це була одна з перших спроб боротьби французького уряду з мусульманськими звичаями.

Однак, найбільш серйозні зміни ставлення щодо хіджабу виникли аж у 1989 році. 18 вересня 1989 року двох сестер марокканського походження та одну дівчинку туніського походження було вигнано з школи через відмову зняти їхній хіджаб. Це відбулося у одній з місцевих шкіл району Пе-de-France, бкм на південь від Парижу. Цей район типово був заселений іммігрантами з Магрибу та отримував велику грошову допомогу від держави через складний його соціально-економічний стан. Рішення про надання допомоги базувалося на ініціативі ZEP (Zones d'Education Prioritaire), що була запроваджена у 1982 році.⁵³ Ця ініціатива була спрямована на підтримку шкіл у соціально та економічно неблагополучних районах, забезпечуючи їх додатковими ресурсами та фінансуванням. Однак, соціологиня Т. Кітон зазначає, що ZEP став натомість стигматизуючим терміном, і деякі директори шкіл відмовилися отримувати цей статус і пов'язане з ним додаткове фінансування, оскільки це створювало негативну репутацію для їхніх шкіл. Щоб зберегти престиж школи без статусу ZEP, керівники навчальних закладів намагалися зробити школу більш «етнічно французькою».⁵⁴

Вигнання учениць викликало значний резонанс у французькому суспільстві та стало каталізатором для широкої політично-релігійної дискусії. Цей інцидент був першим значним випробуванням для французької концепції світськості, яка вимагає суворого розділення релігії та держави. Дебати зосереджувалися на тому, чи дозволяти релігійні символи в державних школах, і чи не порушує це принципи світськості Республіки. Цей випадок викликав різні

---

⁵² Shepard T. The invention of decolonization: The Algerian War and the remaking of France. Ithaca, N.Y : Cornell University Press, 2006., с. 186-191

⁵³ Winter, Bronwyn. *Hijab and the Republic: Uncovering the French Headscarf Debate*. Syracuse University Press, 2008. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt1j5d878>, с. 136-137

⁵⁴ Keaton, Trica Danielle. 2006. *Muslim Girls and the Other France: Race, Identity Politics and Social Exclusion*. Bloomington: Indiana University Press

реакції серед політиків, громадських діячів та релігійних лідерів. Деякі підтримували рішення школи, аргументуючи це необхідністю збереження нейтральності освітніх закладів, тоді як інші вважали це порушенням права на свободу віросповідання. Рішення навчального закладу також призвело до судових процесів та численних протестів, як з боку мусульманських громад, так і з боку прихильників світськості.⁵⁵ За словами журналу *Le Monde*, саме так розпочалась широка політично-релігійна дискусія у французькому суспільстві, названа журналістами журналу «національна психодрама».⁵⁶

Звісно, причиною цієї «національної психодрами» була не лише поведінка керівництва школи, а й ширша тенденція, що панувала у французькому суспільстві у 1980-х роках. Зростання ворожого ставлення французів до мусульман було спричинене збільшенням кількості ісламських груп у той час. Особливо це було пов'язано з появою перших терористичних актів та агресивною поведінкою французів старої гілки (фр. *Français de souche*), що буде детально розглянуто у розділі 2.

Наостанок, дилема носіння хіджабу у публічних місцях була вирішена законодавчою ініціативою французького уряду від 15 березня 2004 року, яка офіційно заборонила носити будь-які релігійні ознаки, що демонструють релігійну приналежність у державних навчальних закладах.⁵⁷

Отже, можемо стверджувати що сучасна мусульманська спільнота була здебільшого сформована іммігрантами із Магрибу, зокрема Алжиру, та була невдало асимільована французьким урядом, що призвело до підвищення соціального напруження у суспільстві. Сучасні суперечки у суспільстві виникають здебільшого через складність поєднання релігії ісламу та французьких республіканських цінностей.

---

⁵⁶ Winter, Bronwyn. *Hijab and the Republic: Uncovering the French Headscarf Debate*. Syracuse University Press, 2008. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt1j5d878>, с. 136-137

⁵⁷ LOI n° 2004-228 du 15 mars 2004 encadrant, en application du principe de laïcité, le port de signes ou de tenues manifestant une appartenance religieuse dans les écoles, collèges et lycées publics (1) - Légifrance. *Légifrance*. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000417977>.

Розділ 2 Ісламізм у Франції

2.1 – Ісламізм та його напрямки

Іслам, одна з найбільш поширених релігій у світі, яка виникла в Аравії ще в 7 столітті, і ісламізм, політична ідеологія, яка вимагає власних політичних цілей, є поняттями, які важливо розмежовувати під час дослідження мусульманської спільноти у Франції.⁵⁸ Останнім часом політично завантажені терміни, пов'язані з ісламом, такі як ісламізм, салафіт, ваххабіт, фундаменталіст, джихадист і екстреміст, стали популярними у публічних дискусіях, без чіткого при цьому розмежування їх різниці від ісламізму. Це призвело до збільшення недовіри та негативних стереотипів щодо ісламу, таких як образ Уси бен Ладена та терористичні акти 11 вересня.⁵⁹ Таким чином, у цьому підрозділі буде розглянуто те як виник термін ісламізм, як він змінювався з часом та що він означає наразі.

Отже, аби розглянути відмінність між двома поняттями, потрібно надати визначення поняттю ісламізму. Ісламізм - це політична ідеологія, яка бере свій початок у XX столітті і є популярною в сучасному мусульманському світі.⁶⁰ Метою ісламізму є поширення релігійних правил Корану на всі сфери суспільства, включаючи політичну сферу. Всупереч поширеним стереотипам, більшість ісламістів не належать до терористичних груп, натомість ісламісти – це, як правило, мирні політичні чи громадські діячі, які не мають спеціальної духовної освіти і бажають поширювати свій релігійний світогляд у всьому світі. На їхню думку, мусульманська діяльність повинна бути не тільки в мечеті, але і в суспільстві.⁶¹ Зокрема, коренями відомих терактів 11 вересня чи терактів у

---

⁵⁸ Reynolds G. S. The emergence of Islam: Classical traditions in contemporary perspective. Minneapolis : Fortress Press, 2012, с.9

⁵⁹ CROWDER G., GRIFFITHS M., HASAN M. Islam, Islamism, and Post-Islamism: Rediscovering Politics after the War on Terror. Australian Journal of Politics and History. 2014. Volume 60, number 1.,с. 120

⁶⁰ Гринин Л.Е. Исламизм глобализация. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/islamizm-i-globalizatsiya/viewer>

⁶¹ Roy O. The Failure of Political Islam. Cambridge, Massachusetts : Harvard University Press, 1994. 125 p. с. 36

Лондоні 2005 року був радикальний ісламізм, а не іслам. Багато терактів у Франції в цьому столітті були здійснені прихильниками радикальної ісламської політичної ідеології. Зокрема, відомо, що теракти в редакції «Charlie Hebdo», або обезголовлення вчителя Самуеля Паті скоїли прихильники радикального ісламізму.⁶² Таким чином, варто розуміти що саме поняття ісламізму не є рівноцінним тероризму чи актам насильства, а лише радикальна вітка цієї політичної ідеології є відповідальна за це.

Термін «ісламізм» виник у Франції вісімнадцятого століття і мав інше значення, ніж сьогодні. На той час він був синонімом слова «mahométisme» і стосувався практично всіх тих, хто сповідував іслам. Зокрема, в дев'ятнадцятому столітті Вольтер описав термін ісламізм як релігію Мухаммеда. Тим не менш, цей термін ідентифікував зміну у ставленні до мусульман у французькому суспільстві. Порівняно з такими словами, як сарацин, мавр і турок, які використовувались раніше, цей термін лише описував релігійну приналежність людини. Так, раніше європейці не бажали називати мусульман будь-якими релігійними термінами, натомість використовуючи етнічні назви, які мінімізували значення мусульман як чогось більш локального і незначного.⁶³

Пізніше термін «ісламізм» вийшов з ужитку, зокрема через те, що інші мусульманські діячі критикували його як некоректний. Він існував від Вольтера до Першої світової війни і був знову відроджений у Франції в 1970-х роках, набувши зовсім іншого значення, а саме політичної ідеології.⁶⁴

Французькі вчені звернули увагу на старий термін «ісламізм», коли вони були змушені описати нові мусульманські рухи. Таким чином, у 70-х та 80-х роках термін «ісламізм» почав використовуватися для опису ідеологічно політизованого ісламу. Зокрема, рух ісламізму почав з'являтися на політичній арені у 1970-х роках, тоді як його коріння можна побачити у підйомі кількох мусульманських реформаторських груп та активістів наприкінці 19-го та на

---

⁶² Kramer M. Coming to Terms: Fundamentalists or Islamists?. Middle East Quarterly. 2003. с. 65-77. URL: <https://www.meforum.org/541/coming-to-terms-fundamentalists-or-islamists>.

⁶³ Lewis B. Islam and the West. Oxford University Press, 1993. 217 p., с.7

⁶⁴ Kramer M. Coming to Terms: Fundamentalists or Islamists?. Middle East Quarterly. 2003. с. 65-77. URL: <https://www.meforum.org/541/coming-to-terms-fundamentalists-or-islamists>.

початку 20-го століть. Ісламізм виник у часовий проміжок нафтової кризи 1973 року, а також падіння арабського націоналізму після Шестиденної війни 1967 року. Він також припадає на той самий день, що й початок «третьої хвилі» демократії, за словами політолога С. Хантінгтона. Зміцнення появи політичної сили ісламізму було зумовлено війною в Афганістані, Іранською революцією та подальшою діяльністю радикального руху афганських моджахедів, які сповідували джихад, найбільш радикальну течію ісламізму.⁶⁵

Проте першим, хто сформував теорію ідеології ісламізму був Абд аль-Малік Хамза Бей, який після Першої світової війни писав про потребу створення джихаду для коаліційної війни проти Заходу. Він також популяризував цей термін у політичному сенсі через журнал "Ісламський світ" (The Islamic World) з 1916 до 1918 року, де він поширював ідеї ісламізму, спрямовані на об'єднання мусульман проти колоніальних держав.⁶⁶

Перехід до використання терміну «ісламізм» помітний також у роботах двох найбільш відомих французьких дослідників ісламу – Олів'є Роя (Olivier Roy) та Жіля Кепеля (Gilles Kepel), які перейшли від використання терміну «політичний іслам» або «фундаментальний іслам» до терміну «ісламізм». За Роем, поняття «політичного ісламу» та «ісламізму» не є еквівалентними. Скоріше, «політичний іслам» є невдалим проектом ісламських активістів, тоді як «ісламізм» є новою формою активізму, що виникла у 70-х та 80-х роках минулого століття. Політичний іслам означає зусилля ісламських активістів створити ісламську державу або запровадити закони шаріату в існуючі політичні системи. Це передбачає прагнення до інтеграції ісламу з державними інститутами та правовою системою. Однак, на думку Роя, ці зусилля здебільшого зазнали невдачі, оскільки вони не змогли адаптувати іслам до сучасних політичних реалій і часто стикалися з опором як з боку мусульманських суспільств, так і з боку міжнародної спільноти. Ісламізм, з іншого боку, є новою формою активізму,

---

⁶⁵ CROWDER G., GRIFFITHS M., HASAN M. Islam, Islamism, and Post-Islamism: Rediscovering Politics after the War on Terror. *Australian Journal of Politics and History*. 2014. Volume 60, number 1., с. 120

⁶⁶ Schwanitz W. Understanding the Origins of Pan-Islamism during World War I - Foreign Policy Research Institute. *Foreign Policy Research Institute*. URL: <https://www.fpri.org/article/2021/05/understanding-the-origins-of-pan-islamism-during-world-war-i/>.

що виникла у 70-х і 80-х роках. Цей рух більше зосереджений на соціальних і культурних аспектах ісламу, а не на формальному політичному контролі. Ісламісти прагнуть створити ісламське суспільство через культурну та соціальну мобілізацію, освіту і громадську діяльність, впливаючи на індивідуальні та суспільні цінності, а не безпосередньо на державні структури. Таким чином, різниця між політичним ісламом та ісламізмом полягає в їхніх цілях і методах: політичний іслам прагне до створення ісламської держави, тоді як ісламізм зосереджується на трансформації суспільства через культурні та соціальні зміни.⁶⁷

Тим не менш, ісламізм швидко почав пов'язуватися з терористичними та екстремістськими організаціями, незважаючи на те, що це не завжди було правдою, як про це вже було зазначено вище.⁶⁸ Зокрема, цей термін часто використовувався європейськими політиками, щоб описати загрозу з боку радикального ісламу.

У європейських суспільствах ісламізм сприйняли як нову ідеологію, що загрожує демократії та свободі слова, особливо через загрозу терористичних атак з боку представників радикальних течій цього руху. Деякі дослідники вважали ісламізм сучасною формою тоталітаризму. Подібно до інших тоталітарних ідеологій, ісламізм включає боротьбу з тим, що він вважає злом, що іноді призводить до насильницьких дій. Для ісламістів західна культура та її звичаї є тим з чим потрібно боротись. Ця ідеологія не є демократичною, оскільки не розділяє державу та релігію, надаючи духовним вченням повний контроль над особистими переконаннями.⁶⁹ Зокрема, Маргарет Тетчер писала : «ісламізм – це новий більшовизм».⁷⁰

---

⁶⁷ Mozaffari, Mehdi. "What is Islamism? History and definition of a concept." *Totalitarian movements and political religions* 8.1 (2007): 17-33, c.19

⁶⁸ Kramer M. *Coming to Terms: Fundamentalists or Islamists?*. *Middle East Quarterly*. 2003. c. 65-77. URL: <https://www.meforum.org/541/coming-to-terms-fundamentalists-or-islamists>.

⁶⁹ CROWDER G., GRIFFITHS M., HASAN M. *Islam, Islamism, and Post-Islamism: Rediscovering Politics after the War on Terror*. *Australian Journal of Politics and History*. 2014. Volume 60, number 1.,c. 120

⁷⁰ Guardian staff reporter. *Margaret Thatcher: Islamism is the new bolshevism*. *the Guardian* URL: <https://www.theguardian.com/world/2002/feb/12/afghanistan.politics>

Це у свою чергу порушує питання того, чи існування релігії ісламу в державі завжди передбачає в собі ісламізм. Однією з причин відсутності поділу між релігією та державою в ісламі є тісне об'єднання релігії та держави, що може робити світське правління неможливим та обмежувати свободу віросповідання у державі. Проте лише в деяких мусульманських країнах, таких як Саудівська Аравія, держава повністю керується шаріатом. У більшості мусульманських країн, таких як Туреччина, Індонезія, Алжир, Малайзія та Пакистан, шаріат є лише доповненням до світської правової системи. Отже, у цих країнах можливе часткове відокремлення політики від релігійної влади, хоча релігія все ще має значний вплив на суспільство.⁷¹

Як описано було вище, ісламізм має багато різних форм від просвітницької діяльності до радикальних угруповань. Загалом можемо виділити наступні найпоширеніші течії радикального ісламізму : салафізм, салафізм-такафірізм, джихадизм (також відома як ІДІЛ та Аль-Каїда), Брати мусульмани, Хезболла, Талібан та Ансар аш-Шаріа. Різниця цих течій полягає у їхніх поглядах на те як мають просуватись ідеї пророка Мухамеда, інтерпретація текстів Корану, а також важливим відрізненням є їхнє географічне походження. Проте важливим об'єднуючим фактором є бажання створення суспільства за законами шаріату.

Мабуть, найбільш відомою течією радикального ісламізму є організація Братів мусульман, яка була заснована у Єгипті у 1928 році, а пізніше стала поширеною у країнах Близького Сходу та Африки. Метою цієї течії є встановлення ісламського уряду через політичну та соціальну участь. Хоча у організації є радикальні фракції, здебільшого ця течія сфокусована на політичній ненасильницькій діяльності.⁷² Офіційно присутність Братів мусульман у Франції не є підтверджена, проте від 7 травня 2024 року Франція почала національне розслідування для того, щоб надати оцінку їх присутності та структур, які наразі

---

⁷¹ CROWDER G., GRIFFITHS M., HASAN M. Islam, Islamism, and Post-Islamism: Rediscovering Politics after the War on Terror. *Australian Journal of Politics and History*. 2014. Volume 60, number 1.,с. 119

⁷² A. Gerges F. Understanding the Many Faces of Islamism and Jihadism | Nieman Foundation. *Nieman Foundation*. URL: <https://nieman.harvard.edu/articles/understanding-the-many-faces-of-islamism-and-jihadism/>.

існують у Республіці.⁷³ Як пише французька соціологія Ф. Бержо-Блеклер (фр. F. Bergeaud-Blackler), Брати мусульмани представляли себе як гарант благочестивого та поміркованого ісламізму в очах західного суспільства з метою змінити цінності європейського суспільства зсередини. Така зміна відбувалась через ісламізацію думок через нав'язання консервативних суспільних норм, таких як халаль, хіджаб, або абая.⁷⁴

Другою фундаментальною течією ісламізму є джихадизм, яка бере початок на Близькому Сході (зокрема у таких країнах як Афганістан, Пакистан та Саудівська Аравія). Основною метою джихадизму завжди було знищення політичного та соціального атеїзму в своїй країні та заміна його справжніми ісламськими державами. Щоб досягнути своєї мети джихадисти виступають за використання збройної боротьби, або джихаду. Відомими радикальними течіями джихадизму є ІДІЛ та Аль-Каїда, які зокрема відповідальні за певні терористичні атаки на території Франції(як-от Шарлі Ебдо 2015, Паризькі атаки листопада 2015-го року, атаки в Ніцці та Нормандії у 2016-ому).⁷⁵

Однією з найпопулярніших течій ісламізму є також салафізм. Салафізм є консервативним ісламістським рухом, прихильники якого виступають за повернення до «найчистішої форми ісламу», а саме до того, що практикували перші три покоління мусульман. Сам рух також має в собі багато різних гілок, починаючи від радикального джихадистського салафізму, який підтримує військову боротьбу за створення ісламської держави на засадах салафізму до більш мирних течій, які просто пропагують ідеї салафізму. Тим не менш, що робить салафізм відмінним від простого ісламізму є його небажання вдаватись до політичних дій. Салафісти пропагують свої ідеї у межах мечетей, на відміну від ісламістів, які формують свою діяльність навколо трьох наступних моделей.

---

⁷³ Ali W. France launches extensive investigation into Muslim Brotherhood activities. *EgyptToday*. URL: <https://www.egypttoday.com/Article/1/132107/France-launches-extensive-investigation-into-Muslim-Brotherhood-activities>.

⁷⁴ Ayad C. « Le Frérisme et ses réseaux », de Florence Bergeaud-Blackler : un ouvrage entre vulgarisation et engagement. *Le Monde.fr*. URL: https://www.lemonde.fr/societe/article/2023/06/10/le-frerisme-et-ses-reseaux-de-florence-bergeaud-blackler-un-ouvrage-entre-vulgarisation-et-engagement_6177047_3224.html.

⁷⁵ A. Gerges F. Understanding the Many Faces of Islamism and Jihadism | Nieman Foundation. *Nieman Foundation*. URL: <https://nieman.harvard.edu/articles/understanding-the-many-faces-of-islamism-and-jihadism/>.

Першим прикладом є ленінський тип партій, який є авангардом руху ісламізму та який заперечує усі інші прояви ісламізму. Прикладом такої моделі є Хізб-і Іслам в Афганістані. Другим типом є більш Західний тип партії, що намагається вплинути на суспільство через вибори та парламентську діяльність, як от партія «Процвітання» в Туреччині. Останнім типом є релігійна організація, яка спрямована на просування ісламістських цінностей військовим способом. Прикладом цієї моделі є

-мусульмани, описаний вище, і Джамаат-і Ісламі.⁷⁶ Наразі у Франції зростає популярність салафізму, зареєстровано вдвічі більше мечетей, ніж п'ять років тому, а кількість вірян оцінюється в 15–20 тисяч.⁷⁷

Найбільш відомою течією салафізму є такфіризм. Ця релігійна родина походить від сунізму, і сповідує строгу мусульманську релігію, близьку до її перших послідовників, відомих як салафи. Особливостями такфіризму є пророцтво про прихід нового халіфату, ідеалізація про повернення до чистого ісламу, вічний заклик до зброї, вороже ставлення до інших гілок ісламу та культ мучеництва. Рух виник в єгипетських в'язницях 1970-х років, коли радикальні Брати-мусульмани заснували насильницький і транснаціональний рух Спільнота мусульман (Джамаат аль-Муслімін), відомий як Такфір-вал-Хіджра («анафема і відступ»). Духовним батьком руху є Саїд Котб, який під час ув'язнення стверджував, що мусульмани повинні вести збройний джихад проти влади, що створює розкол у салафізмі. В середині 1990-х років такфіризм потрапив до Франції завдяки своїм алжирським прихильникам, зокрема Збройній ісламській групі (GIA). З того часу його було виявлено в усіх мережах джихадистів в країні. Одним з прикладів є Фронт Аль-Нусра(фр. Front Al-Nusra), який є сирійським відділенням Аль-Каїди, або у братів Куаші та Амеді Кулібалі, які напали на Charlie Hebdo та Hyper Cacher в Парижі. Троє нападників на редакцію

---

⁷⁶ Roy O. *The Failure of Political Islam*. Cambridge, Massachusetts : Harvard University Press, 1994., с. 46

⁷⁷ Audureau W. Pourquoi il ne faut pas confondre le salafisme et le takfirisme. *Le Monde.fr*.

URL: https://www.lemonde.fr/les-decodeurs/article/2015/11/25/pourquoi-il-ne-faut-pas-confondre-le-salafisme-et-le-takfirisme_4817042_4355770.html.

попередньо встановили зв'язок з лідером такфіризму у Франції Джамелем Бегалом (фр. Djamel Beghal).⁷⁸

Для більш точного визначення поняття ісламізму, варто визначити його різницю від ще однієї радикальної течії ісламу, а саме фундаменталізму. Фундаменталізм є радикальною течією ісламу, яка має на меті повернути мусульманське суспільство до первинного виду. Однак фундаменталізм і ісламізм мають три основні відмінності, що стосуються жінок, революції та шариату. Так, ісламісти дозволяють жінкам мати професію та брати участь у виборах. Фундаменталісти, з іншого боку, вважають, що права жінок мають бути значно більш обмежені. По-друге, ісламісти не вважають шариат основною причиною ісламізації суспільства, тому вони не вважають його сповідання у суспільстві надважливим. Останнє, але не менш важливе, ісламісти не є революційними та виступають за еволюційний перехід до ісламу, на відміну від фундаменталістів.⁷⁹

Незважаючи, на всі радикальні форми ісламізму перераховані вище, ісламізм може існувати у мирній формі через просвітницьку діяльність. Прикладами мирного ісламізму є культурна діяльність різноманітних ісламістських організацій, навчальних закладів та мистецьких центрів, які мають на меті вплинути на суспільство шляхом мирного розповсюдження ідей пророка Мохамеда.

Підсумовуючи, поняття «ісламізм» у сучасному світі означає тоталітарну ідеологію, яка базується на концепціях суспільства, у якому держава та релігія Ісламу тісно поєднані. Ісламізм має багато форм від радикальних течій таких як салафізм та такфіризм до більш мирних, як от різні мусульманські просвітницькі організації. Історія змінила цю ідеологію, але її основна мета — просування релігії Ісламу — залишилася незмінною.

2.2 – Виміри та історія ісламізму у Франції

---

⁷⁸ Audureau W. Pourquoi il ne faut pas confondre le salafisme et le takfirisme. *Le Monde.fr*.

URL: https://www.lemonde.fr/les-decodeurs/article/2015/11/25/pourquoi-il-ne-faut-pas-confondre-le-salafisme-et-le-takfirisme_4817042_4355770.html.

⁷⁹ Roy O. *The Failure of Political Islam*. Cambridge, Massachusetts : Harvard University Press, 1994., с. 56-59

Ісламізм у Франції існує у різних формах – від культурно-просвітницьких організацій до терористичних угруповань, які скоюють теракти на території держави. У даному підрозділі розглянуто мирний варіант ісламізму, який намагається поширити ідеї ісламізму через різноманітні громадські організації.

Першою та однією з найстаріших організацій є Союз ісламських організацій Франції (фр. L'Union des organisations islamiques de France (UOIF)) . Союз був створений у 1983 році групою студентів з країн Магрибу та деякими членами ісламістської організації «Брати-мусульмани». У 2017 році організацію було перейменовано на «Мусульмани Франції» (фр. « Musulmans de France »). Двома основними цілями організації є сприяння розуміння ісламу завдяки просвітницькій діяльності релігійних лідерів та об'єднання мусульман у одну громаду. Її лідери, особливо її нинішній президент Амар Ласфар, постійно підкреслюють свою відданість служінню мусульманам Франції та навіть «ісламу Франції». На цей час UOIF налічує 1600 особистих членів і 285 членських асоціацій, більшість з яких керують мечетями у Франції. Крім того, організація співпрацює з приблизно тридцятьма «партнерськими» організаціями, які вона сама заснувала. Такими організаціями є Мусульманські студенти Франції, Комітет благодійності та допомоги палестинцям та інші. Також частиною організації були важливі особистості у ісламістському русі, такі як брати Тарік і Хані Рамадан(онук Хасана ель-Банни, засновника Братів-мусульман в Єгипті).⁸⁰

Організація також активно бере участь у створенні навчальних закладів. З 2014 року, під егідою Національної федерації приватної мусульманської освіти, UOIF об'єднала шість приватних шкіл, зокрема середню школу Авероса в Ліллі. Організація також має два ісламських навчальних центри (Сен-Дені (Seine-Saint-Denis) і Шато-Шинон (Nièvre)).⁸¹

Уряд Франції тісно співпрацює з UOIF. Вона брала участь у Раді для роздумів про іслам у Франції (CORIF) у 1990 році, що була заснована міністром

---

⁸⁰ Hoffner A.-B. Qu'est-ce que l'UOIF ? . *La Croix*. URL: <https://www.la-croix.com/Religion/Islam/LUOIF-elle-dangereuse-pour-democratie-2017-05-04-1200844613>.

⁸¹ Hoffner A.-B. Qu'est-ce que l'UOIF ? . *La Croix*. URL: <https://www.la-croix.com/Religion/Islam/LUOIF-elle-dangereuse-pour-democratie-2017-05-04-1200844613>.

внутрішніх справ П'єром Жоксом. Також такі французькі політики як Жан-П'єр Шевенема та Ніколя Саркозі.⁸²

Тим не менш, діяльність UOIF зазнає багато критики через свою несумісність з плюралістичним суспільством Франції. Як зазначає політолог та дослідник з питання мусульман у Франції Х. Сенігер (фр. H. Seniguer) : «навіть якщо UOIF еволюціонував через прагматизм і, можливо, також через стратегію, він не порвав з матричною ідеологією Братів-мусульман. Він сприяє інтегральному мисленню, тобто інформуванню про приватне та суспільне життя особи, розглядаючи релігію не як джерело духовної реалізації, а як соціальний проект. Певна частина його членів продовжує, наприклад, сподіватися на повернення халіфату, навіть якщо вони не знають, коли і як це відбудеться.»⁸³

У 80-х роках у Франції також з'явилась присутність міжнародного радикального ісламістського руху відомого як Таблі Джамат (Tablighi Jamaat). Його ціллю є повернення до мусульман до «правильного» сповідання релігії.⁸⁴ Як пояснює Жиль Кепель, один з провідних дослідників ісламізму у Франції, рух Таблі Джамат проник у країну після провалу маршу арабів(la marche des beurs) та SOS-расизму.⁸⁵ Після невдалих спроб захистити права своєї релігійної спільноти, багато молодих мусульман зневірилися у своїх спробах політично перемогти дискримінацію, що існує в Екзагоні. Отже, вони вдалися до маргінальних способів протистояння режиму як от правопорушення та наркотики. Саме тоді рух Таблі Джамат поширився у Франції, намагаючись повернути мусульман на «істинний шлях проповідання релігії». Учасники руху відвідували лікарні та в'язниці з метою допомогти та повернути до нормального життя маргіналізованих мусульман. Уряд Франції у свою чергу не

---

⁸² Hoffner A.-B. Qu'est-ce que l'UOIF ? *La Croix*. URL: <https://www.la-croix.com/Religion/Islam/LUOIF-elle-dangereuse-pour-democratie-2017-05-04-1200844613>.

⁸³ Hoffner A.-B. Qu'est-ce que l'UOIF ? *La Croix*. URL: <https://www.la-croix.com/Religion/Islam/LUOIF-elle-dangereuse-pour-democratie-2017-05-04-1200844613>.

⁸⁴ Islam radical : qu'est-ce que le mouvement tabligh ? *Le Figaro*. URL: <https://www.lefigaro.fr/actualite-france/2015/01/27/01016-20150127ARTFIG00202-islam-radical-qu-est-ce-que-le-mouvement-tabligh.php>.

⁸⁵ Kepel, Gilles. Jihad: The trail of political Islam. Harvard University Press, 2002., с.44

протистояв такій діяльності, адже вона допомагала зробити французькі міста більш мирними.⁸⁶

Таблігі, представники руху Таблі Джамат, не мають політичного плану, обмежуючись релігійною сферою, на відміну від інших радикальних ісламістських організацій. За їх заявами, вони. проти будь-яких насильницьких дій, проте насправді їхня релігійна радикалізація може бути передвісником або навіть шляхом до тероризму. Наприклад, як це сталось у травні 2013 року з членом мережі Tablighi Олександром родом з Люнеля, який напав з ножом на солдата в Ла Дефанс.⁸⁷

Ще однією важливою ісламістською організацією є «Колектив проти ісламофобії у Франції» (фр. «Collectif contre l'islamophobie en France» (CCIF)). Ця організація була створена у 2003 році з метою боротьби з ісламофобією, або як це визначає CCIF вона бореться з « усіма актами неприйняття, дискримінації або насильства, які вчинені проти установ або осіб через їх належність, справжню чи гадану, до мусульманської релігії». Кожен рік організація була відповідальна за створення звіту по дискримінаційним діям щодо мусульманської спільноти, а також надавала психологічну та юридичну допомогу жертвам.⁸⁸ Окрім цього, Колектив виступає проти ряду законів, які було прийнято в Республіці, називаючи їх ісламофобними. Зокрема, це закон 2004 року про релігійні ознаки в школі та закон 2010 року про видимість обличчя в громадських місцях та проти муніципальних постанов, що забороняють носіння «буркіні» на пляжі влітку 2016. З нещодавно прийнятих законів, організація активно виступає проти законопроекту «проти сепаратизму», що був ініційований президентом Макроном.⁸⁹

---

⁸⁶ Bastié E. Islam radical : qu'est-ce que le mouvement tabligh ? . *Le Figaro*. URL: <https://www.lefigaro.fr/actualite-france/2015/01/27/01016-20150127ARTFIG00202-islam-radical-qu-est-ce-que-le-mouvement-tabligh.php>.

⁸⁷ Bastié E. Islam radical : qu'est-ce que le mouvement tabligh ? . *Le Figaro*. URL: <https://www.lefigaro.fr/actualite-france/2015/01/27/01016-20150127ARTFIG00202-islam-radical-qu-est-ce-que-le-mouvement-tabligh.php>.

⁸⁸ HIZZIR H. Qu'est-ce que le CCIF, menacé de dissolution par le gouvernement, et que lui reproche-t-on ? | TF1 INFO. *TF1 INFO*. URL: <https://www.tf1info.fr/societe/video-qu-est-ce-que-le-ccif-menace-de-dissolution-par-le-gouvernement-et-que-lui-reproche-t-on-2168049.html>.

⁸⁹ Qu'est-ce que le CCIF, l'association que Gérald Darmanin veut dissoudre ? . *France Inter*. URL: <https://www.radiofrance.fr/franceinter/qu-est-ce-que-le-ccif-l-association-que-gerald-darmanin-veut-dissoudre-7700022>.

Вона проіснувала до 2020 року поки не була розпущена за ініціативи міністра внутрішніх справ Франції Дарманена, який називав ССІФ «ворогом Республіки» та звинувачував її у підтримці вбивства вчителя Самуеля Паті. Причиною цього було те, що батьки нападника звертались по допомогу до організації аби засудити та покарати Самуеля Паті за «ісламофобські погляди». На додаток, ССІФ було обвинувачено у зв'язку з ідеологією мусульманського фундаменталізму та політизації релігії ісламу, хоча це й не було ніколи конкретно доведено. Тим не менш, як зазначає професор Інституту політичних досліджень (Sciences Po Aix) і політолог Ф. Фрегозі (F. Frégosi) : «навіть якщо ССІФ іноді захищає досить суворий іслам, він залишається обережним і діє в межах французького законодавства. Організація ніколи не закликала до вбивства, помсти чи повалення Республіки».⁹⁰

Наостанок, важливою просвітницькою ісламістською організацією є «Фонд ісламу у Франції» (La Fondation de L'islam de France (FLF)), яка пропонує власну освітню програму, спрямовану на вивчення складних стосунків між французьким та арабським суспільством. За словами засновників, такий інформаційний ресурс має допомогти зрозуміти два суспільства та допомогти як мусульманам, так і немусульманам побудувати міцні дружні зв'язки один з одним, які зараз перебувають у кризі у Республіці. Крім того, «Фонд ісламу у Франції» проводить виставки, дослідження та інші освітні та культурні заходи.⁹¹

Таким чином, в Екзагоні спостерігається присутність ісламістських організацій, які не обов'язково асоціюються з радикальними виявами ісламізму. Однак, деякі з їхніх учасників можуть надалі демонструвати радикалізовану поведінку.

2.3 Радикальний ісламізм у Франції та його вплив на французьке суспільство

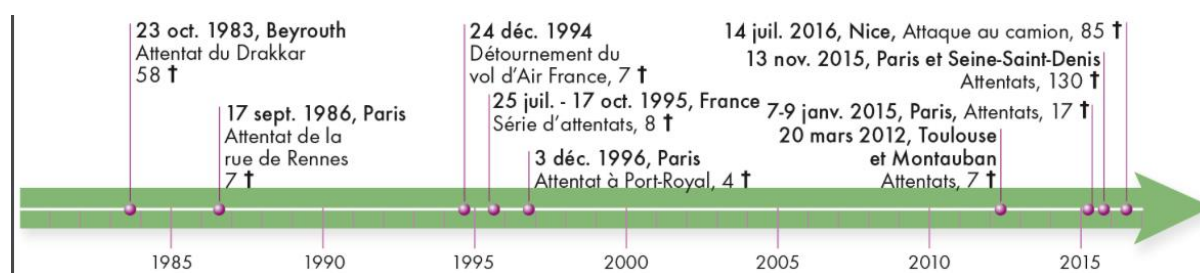
---

⁹⁰ HIZZIR H. Qu'est-ce que le CCIF, menacé de dissolution par le gouvernement, et que lui reproche-t-on ? | TF1 INFO. *TF1 INFO*. URL: <https://www.tf1info.fr/societe/video-qu-est-ce-que-le-ccif-menace-de-dissolution-par-le-gouvernement-et-que-lui-reproche-t-on-2168049.html>.

⁹¹ Nos action. La Fondation de l'Islam de France. URL: <https://fondationdelislamdefrance.fr/nos-actions/>

Так само як ісламістські організації, у Франції поширена значна кількість радикальних мусульманських рухів, що становлять загрозу для французького суспільства. Прикладами таких рухів є Мусульманське братство, Хізб ут-Тахрір і Салафітські групи, а також джихадизм, який є одним з найбільш значущих ісламістських груп у Франції.

Перші прояви радикалізації ісламу у Франції почались у 80-х роках з боку палестинської мусульманської меншини у Парижі. Так, у 1980 році на синагогу «Union Libérale» у Парижі напали палестинські активісти, а у 1982 році на французьких євреїв у Парижі напали прихильники Хомейнізму та ліванської Хезболли. Відношення до французьких мусульман не змінилося після цих подій, оскільки всі нападники були іноземцями та не мали зв'язків з мусульманськими спільнотами у Франції.⁹² Загалом через бомбардування Франції під час операції Пайк, у країні було скоєно 14 терактів, починаючи з кінця 1985-го року по вересень 1986-го року. Терору у Франції настав кінець після закінчення ірако-іранської війни у 1988 році. Таким чином, хоча ця серія терористичних актів відрізняється своїм характером від тих, що відбудуться надалі (а саме тим що самі терористи не були громадянами Франції чи не проживали на території держави протягом довгого часу), кінець 80-х ознаменував початок епохи терористичних атак з боку ісламістів у Екзагоні, як показано це на Рис.1.⁹³

Джерело - Idère, Mathieu. *Atlas du terrorisme islamiste: d'Al-Qaida à Daech*. Autrement, 2017., с. 88

⁹² Chalk, Peter. Encyclopedia of Terrorism, ABC-CLIO, 2013., с.637

⁹³ Guidère, Mathieu. *Atlas du terrorisme islamiste: d'Al-Qaida à Daech*. Autrement, 2017., с. 87

У 90-х роках у Франції виникла нова терористична загроза з боку GIA (озброєна ісламістська група), які мали на меті помститись французькому уряду за підтримку алжирського військового режиму. Початок атак був у серпні 1994-го року в Алжирі, з вбивства 5 французів у французькій школі та під час спроби викрадення літака Air Bus у аеропорту на території Алжиру з метою вчинити теракт у Парижі. Терористичні дії на території Екзагону почались у 1995 році, коли загинуло 8 французів та майже 200 постраждало від вибухів у Парижі та Війєрбанні. Терористична агресія також призвела до вбивства семи монахів із монастиря Тібхірін у березні 1996 року та нападу RER на станцію Порт-Рояль у Парижі 3 грудня 1996 року. Всі ці напади були частиною алжирської ісламістської війни проти Франції, що закінчилась лише після обрання президентом Республіки Жака Ширака.⁹⁴

Наступним етапом атак є 2010-ті роки, які відбулись після Арабської війни і в дещо зміненому геополітичному контексті для Франції. Тепер для французької політики був характерний атлантизм (участь у союзі НАТО) та інтервенціонізмом у таких країнах як Лівія, Сирія та Малі. Перші атаки були спрямовані на єврейську громаду та військових Франції у березні 2012 року та травні 2013 року. Ці атаки відрізнялись від минулих ще й тим, що всі ці напади були створені за допомогою «Аль-Каїди», або «Ісламської держави».⁹⁵

Мабуть, найбільш однією з найбільш відомих атак, що відбулись у Франції була атака на видавництво «Charlie Hebdo». 7-го січня 2015-го року два іммігранти-брати алжирського походження Шеріф та Саїд Куаші здійснили напад на офіс «Charlie Hebdo» у Парижі, вбивши 17 людей, серед яких 11 були журналістами газети. Причиною нападу був нещодавній випуск газети, який мав карикатуру на пророка Мохамеда. Нападникам також вдалося втекти з місця подій та вбити поліціанта, який намагався їх затримати. Цей напад потряс усю Францію та Європу загалом, адже він показував який загрозу становив

---

⁹⁴ Idère, Mathieu. *Atlas du terrorisme islamiste: d'Al-Qaida à Daech*. Autrement, 2017., с. 88

⁹⁵ Idère, Mathieu. *Atlas du terrorisme islamiste: d'Al-Qaida à Daech*. Autrement, 2017., с. 88

радикальний ісламізм та необхідність боротьби за свободу слова.⁹⁶ Ряд соціальних і політичних аналітиків розцінили вбивства як атаку на право на свободу слова та фундаментальні французькі принципи рівності, свободи та світськості. Атака також вплинула на французьку політичну арену. За словами тогочасного прем'єр-міністра Франції Мануеля Вальса, терористи, що вчинили напад, були послідовниками ісламофашизму. До того, терористів зображували як крайнє втілення нігілістичного та девіантного «іншого», головним чином зосередженого в французьких «banlieue», які відкидали республіканські цінності та прийняли екстремальний тип ідеології, що має своє коріння за межами Екзагону.⁹⁷

Трагічні події у редакції також потрясли французьке суспільство. Так, за кілька годин після нападу у соціальні мережі Twitter став популярним хештег «#JeSuisCharlie», який був символом солідарності з жертвами атаки та підтримкою республіканських цінностей свободи слова. Події викликали безпрецедентний прояв національної єдності французів, які масово вийшли на демонстрації наступного дня.⁹⁸

Результатом терористичної атаки на видавництво було виникнення почуття «іншості» серед французьких мусульман у контексті загального французького суспільства. Цей процес був в основному обмежений територіально до «banlieue» через їх асоціацію зі маргінальною поведінкою та кримінальною активністю, а також через зв'язки між терористами та цими маргінальними районами. Така інтерпретація була додатково підкріплена масовими повідомленнями ЗМІ про те, що деякі студенти, що проживали у «banlieue», відмовилися долучитися до загальнонаціональної хвилини мовчання для вшанування пам'яті про жертв терористичних нападів. Інший аспект цього явища полягав у формуванні мережі зв'язків між радикальним ісламізмом і

---

⁹⁶ Vasilescu, Valentin. "L'attaque terroriste contre la rédaction Charlie Hebdo, conséquence de la politique globale occidentale." Consulté le 1.22 (2015): 2015., c.1

⁹⁷ Moran, Matthew. "Terrorism and the banlieuees: the Charlie Hebdo attacks in context." *Modern & Contemporary France* 25.3 (2017): 315-332., c.1

⁹⁸ Moran, Matthew. "Terrorism and the banlieuees: the Charlie Hebdo attacks in context." *Modern & Contemporary France* 25.3 (2017): 315-332., c.3

маргіналізованими районами, використовуючи для цього ідеологічні конструкції, створені під час насильницьких конфліктів на Близькому Сході.⁹⁹ Однак після вбивства поліцейського та мусульманина біля редакції Charlie Hebdo з'явився новий слоган: «Я Ахмед»(фр. «Je suis Ahmed»). У кінцевому підсумку обидві сторони заявили, що вони зазнали нападу і вимагають більшого захисту своїх прав у Республіці.¹⁰⁰

Так званий «ефект Дьедонне» також став результатом нападу на редакцію журналу «Charlie Hebdo». Політолог, що спеціалізується на питаннях постколоніальної Франції, П. Сільверстайн, стверджує, що багато французів кольору мають «подвійну» ідентичність: вони розуміють себе як мусульмани, а також як французи. Так сталося з Дьедонне Мбала Мбала¹⁰¹, темношкірим французом, який називає себе «мусульманином-християнином». Написавши у Фейсбуці: «Я відчуваю Шарлі Кулібалі» через три дні після нападу на «Charlie Hebdo» та наступного дня після облоги «Hyper Cacher», де терорист Амеді Кулібалі був вбитий поліцією, він викликав широку дискусію у французькому суспільстві. Така заява Дьедонне Мбала Мбала була радше відповіддю на те, що Дьедонне відчував себе солідарним з обома ідентичностями – маргіналізованим іммігрантами мусульманами та французами-християнами, що виступають за республіканські цінності.¹⁰²

Ще однією важливою атакою є серія терористичних нападів у Парижі 13 листопада 2015-го року, здійснених ІДІЛ. Терористичні акти розпочалися невдалою спробою самогубства біля стадіону Стад де Франс о 9:20 вечора, коли французький президент Ф. Оланд був серед 80 000 людей, які дивилися

---

⁹⁹ Moran, Matthew. "Terrorism and the banlieues: the Charlie Hebdo attacks in context." *Modern & Contemporary France* 25.3 (2017): 315-332., с.5

¹⁰⁰ Silverstein P. *Postcolonial France: The Question of Race and the Future of the Republic*. Pluto Press, 2018. 240 p., с. 84-85

¹⁰¹ Дьедонне Мбала Мбала - французьким гуморист, актор та політичний активіст. Він почав активно займатися політикою в кінці 1990-х років, особливо через свої стенд-ап виступи. Спочатку він був політично орієнтований наліво, але перші звинувачення в антисемітизмі виникли через його контроверсійні заяви, зокрема через заперечення існування Голокосту. Мбала Мбала висловлював свою підтримку палестинцям і критикував ізраїльську політику, яку він називає антисіоністською, за що отримав підтримку багатьох мусульманських спільнот.

¹⁰² Silverstein P. *Postcolonial France: The Question of Race and the Future of the Republic*. Pluto Press, 2018. 240 p., с.91-96

футбольний матч між збірними Франції та Німеччини. На вході до стадіону бомба вбила одного перехожого. Вже о 9:25 вечора команда зі стрільців почала серію нападів на людні місця в 10-му та 11-му окрузі Парижа. О 9:30 вечора інший смертник підірвав свій ремінь на іншому вході до Стад де Франс, не завдаючи при цьому жертв. Після цього терористи перемістилися на південний схід від стадіону та відкрили вогонь по магазинах на вулиці Де Ла Фонтен о Руа, вбиваючи п'ятьох людей і поранивши восьмеро в італійському ресторані «La Casa Nostra», кафе «Vonne Bière» та пральні. О 9:36 вечора вони атакували бар «La Belle Équipe» на вулиці Де Шарон. У результаті атаки 19 людей загинули, а дев'ять інших отримали критичні поранення. О 9:40 вечора смертник підірвав свій ремінь за пекарнею «Comptoir Voltaire», через що постраждала одна людина. У той самий час американська група «Eagles of Death Metal» грала в концертному залі та театрі «Bataclan», де відбулася найбільш смертоносна атака вечора, коли троє терористів захопили зал повний глядачів концерту.¹⁰³

Як підсумок, під час масової атаки загинуло 130 людей, а сотні були поранені. Атаки викликали розслідування, а Франція оголосила надзвичайний стан на майже два роки. Крім того, атаки викликали хвилю підтримки Франції по всьому світу, коли країни освітлювали свої пам'ятки кольорами французького прапора.¹⁰⁴

Події 2015-го року викликали широку інтелектуальну дискусію щодо того що є причиною радикалізації ісламу у Республіці. На думку французького політолога та дослідника ісламу Ж. Кепеля, зростаюча популярність політики ідентичності може бути ключовою причиною. Він сприймає розпад у Республіці як розрив у етно-релігійній структурі суспільства. Ісламський фундаменталізм є лише одним із прикладів того, як націоналістичний і релігійний екстремізм викликають нові конфлікти у французькій політиці. Розкол є особливо небезпечним для французького суспільства, оскільки він порушує основні

---

¹⁰³ BBC News. Paris attacks: What happened on the night. *BBC News*. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-34818994>.

¹⁰⁴ Ray, Michael. "Paris attacks of 2015". *Encyclopedia Britannica*, 6 Nov. 2022, <https://www.britannica.com/event/Paris-attacks-of-2015>.

принципи французької світськості. На думку політолога, дискримінація мусульман з боку суспільства не є причиною їхнього екстремізму. Першопричиною є надмірна політизація ісламу та радикальний ісламізм, який вербує до свого руху все більше французьких мусульман.¹⁰⁵

З іншого боку, О. Рой, провідний французький політолог та автор книги «Джихадизм: повстання поколінь і нігілістів», змінив свою думку після подій 2015-го року. Декілька тижнів після серії атак у Парижі на початку листопада, Рой випустив статтю у журналі *Le Monde* у якому він казав про те що ми недооцінили рух джихадистів. Згідно з Роєм, революційна мусульманська молодь є головною причиною проблеми тероризму в Республіці. О. Рой ставить під сумнів дві концепції причин виникнення тероризму: одну, яка існує у Франції, а іншу, яка існує на Заході. Першою є «зіткнення цивілізацій», яка ставить під сумнів можливості інтеграції мусульман у Республіці та говорить про несумісність ісламізму та ісламу загалом з республіканськими цінностями та європейськими цінностями. Друга концепція стосується проблем, які виникли після колонізації: відсутність втручання Заходу на Близькому Сході та виключення молоді з «расистського та ісламофобського французького суспільства». Проте, у такому разі, у дослідника виникає питання чому такі структурні проблеми стосуються не всієї спільноти мусульман одразу, а лише деяких індивідів. Як відповідь на це питання, Рой говорить про те що проблемою є не радикалізація самого ісламу як релігії, а саме радикалізація ісламізму та зміни релігійних поглядів серед молоді та відходу від того в що вірили їх батьки. Причиною такого відходу є маргінальний спосіб життя молодих мусульман, які п'ють, курять та часто сидять у місцях ув'язнення, де і проходить їх радикалізація. Таким чином, політолог стверджує що причиною тероризму є не загальна радикалізація ісламу як такого, а бунт поколінь, який впливає на певну частку мусульман в країні.¹⁰⁶

---

¹⁰⁵ Gilles Kepel, *Terror in France: The Rise of Jihad in the West*. Princeton University Press, 2017. 9.

¹⁰⁶ Olivier Roy. "Jihadism: A Generational and Nihilist Revolt." *Logos Journal* (blog), 2015. <http://logosjournal.com/2016/roy/>.

Як наслідок, атаки 2015-го року стали епіцентром дій радикального ісламізму у Франції. Вони докорінно змінили ставлення французького суспільства до релігії ісламу та спричинило ряд законодавчих та політичних дій з метою зменшити вплив релігії ісламу в Екзагоні.

Розділ 3 Іслам та ісламізм у сучасному контексті Франції

3.1 Мусульманське питання за часів президентства Макрона

Зрештою, щоб осягнути стан мусульманської спільноти у Франції, варто звернути увагу на зміни у суспільстві за часів президентства Е. Макрона. Незважаючи на центричність позиції президента, багато вагомих змін було імplementовано щодо мусульманської спільноти. Такі зміни містять у собі Закон про підтримку республіканських принципів, Закон щодо заборони іноземних імамів, заяви вищезгаданого президента про придушення екстремістських мереж, збільшення обмежень щодо мусульман у публічних місцях, зокрема школах та, з найбільш нещодавнього, Закон про імміграцію.

Звісно, важливою є і риторика президента Макрона щодо мусульманської спільноти. Риторика президента завжди фокусується на одній з головних проблем сучасної Республіки: єдність французького суспільства. Зокрема, думки уряду є завжди під впливом останніх подій, таких як подій екстремістських нападів у Франції.¹⁰⁷ Охарактеризовуючи політику країни щодо мусульман після приходу до влади партії «En Marche», варто зрозуміти що як центристська партія, вона була привабливою для багатьох французьких мусульман. Зокрема, одним із слоганів майбутнього президента у 2017 році було бути “президентом усього народу Франції”. Однак, така егалітарна позиція щодо всіх громадян країни

---

¹⁰⁷ “The French Brief - Reinforcing the Principles of the Republic: A French Paradox?” *Institut Montaigne*, <https://www.institutmontaigne.org/en/expressions/french-brief-reinforcing-principles-republic-french-paradox>.

змінилася після вбивства Семюля Паті (професор який був обезголовлений після показу карикатур Charlie Hebdo на уроці про свободу слова у школі).¹⁰⁸

Таким чином, через реакцію на вбивство вчителя та інших терористичних актів урядом Макрона був прийнятий Закон про республіканські цінності, або також відомий як закон проти “проти ісламського сепаратизму”.¹⁰⁹ Так, у серпні того року Національні збори Франції ухвалили законопроект, спрямований на захист республіканських цінностей та протидію "ісламістському сепаратизму". Прийняття закону було доволі комплексним та зайняло довгий період часу, як наслідок понад 2650 поправок було додано до закону і понад 70 статей було розглянуто. Законопроект містить низку заходів, спрямованих на законодавче вирішення соціальних і екстремістських проблем. Згідно з Е. Макроном, метою цього законопроекту було зміцнити принципи секуляризму та республіканських цінностей у Франції, запобігти поширенню ісламістського сепаратизму та радикалізації та захистити свободу слова, гендерну рівність та інші основоположні права громадян Франції. Таким чином президент прокоментував прийняття цього закону : “ «Наше завдання полягає в боротьбі з тими, хто збивається з рейок в ім'я релігії... одночасно захищаючи тих, хто вірить в іслам і є повноправними громадянами республіки».¹¹⁰ Натомість, преса мала іншу думку про реальну ціль прийняття цього закону. Так, New York Times охарактеризував цей закон: «легкою офіційною метою було зміцнення «республіканських принципів», але його складною справжньою метою було придушити джерела ісламістського тероризму по всій країні». В той час як, одна з швейцарських газет прокоментувала це наступним чином: «зміцнення республіканських принципів залишається у Франції політичною отрутою ». ¹¹¹

---

¹⁰⁸ Vu d'Israël. Les voix des Français musulmans, un atout indispensable pour Macron. *Courrier international*. URL: <https://www.courrierinternational.com/article/vu-d-israel-les-voix-des-francais-musulmans-un-atout-indispensable-pour-macron>.

¹⁰⁹ “LOI n° 2021-1109 du 24 août 2021 confortant le respect des principes de la République - Dossiers législatifs.” Légifrance, <https://www.legifrance.gouv.fr/dossierlegislatif/JORFDOLE000042635616/>.

¹¹⁰ Willsher K. Macron outlines new law to prevent 'Islamist separatism' in France. *the Guardian*.

URL: <https://www.theguardian.com/world/2020/oct/02/emmanuel-macron-outlines-law-islamic-separatism-france>.

¹¹¹ Vu de l'étranger. La loi contre le séparatisme, un “argument électoral” risqué contre l'extrême droite. *Courrier international*. URL: <https://www.courrierinternational.com/revue-de-presse/vu-de-letranger-la-loi-contre-le-separatisme-un-argument-electoral-risque-contre>.

Проте, ціллю закону було не лише зменшення “зловживання релігією”, але й розв’язання чинних соціальних проблем у французькому суспільстві, таких як бідність та відсутність житла. Щоб досягнути цих цілей, урядом було запропоновано ряд дій, як от розширення повноважень місцевої влади (зокрема, збільшення ресурсів та повноважень для більш ефективного протистояння екстремістським групам на локальному рівні). Наприклад, можемо виділити наступні головні ідеї які містив в собі закон: протистояння мові ненависті, збільшення вимог до освіти дітей, боротьба з “сепаратизмом” і захист людей, які репрезентують Республіку, збільшення вимог до фандрейзингу та, найважливіше у контексті цієї роботи, принцип нейтралітету. Останній пункт закону говорить про «принцип нейтралітету» на державній службі. Тобто, у сферах, де прецедентне право раніше переважало, текст закріплює ідею релігійного нейтралітету для приватних законних представників, яким доручено виконувати обов’язки державної служби. Поширюючи ці принципи на концесіонерів, власників соціальних будинків, компанії з контрактами на державні закупівлі та громадські організації, закон має на меті створити нейтралітет на державній службі. У відповідь на вбивство вчителя Самуеля Паті ісламістськими екстремістами було створено окрему кримінальну відповідальність за перешкоджання викладацькій діяльності та погрози представниками державами.

112

Представники мусульманської громади, зокрема, висловили серйозну стурбованість з приводу того, що законопроект може порушувати права людей і посилювати нерівність в суспільстві. Група з 50 ісламських вчених, 50 президентів асоціацій і 100 імамів публічно виступили проти закону, назвавши його «неприйнятним».¹¹³

Попри універсальність законодавства, опозиціонери закону стверджують, що воно може непропорційно вплинути на мусульманське населення та

---

¹¹² Loi du 24 août 2021 confortant le respect des principes de la République. *vie-publique*. URL: <https://www.vie-publique.fr/loi/277621-loi-separatisme-respect-des-principes-de-la-republique-24-aout-2021>.

¹¹³ Yeung P. France’s controversial ‘separatism’ bill: Seven things to know. *Al Jazeera*. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2021/2/15/frances-controversial-separatism-bill-explained>.

підтримувати дискримінаційні наративи щодо мусульман. Особливо серйозними є занепокоєння щодо дедалі більш ворожого середовища та зростання ісламофобії у публічному та приватному секторі Франції.¹¹⁴

У той час як деякі правозахисники вважають, що закон має в собі ознаки дискримінації, інші, як-от ультраправа партія «Національне об'єднання», вважають, що він недостатньо усуває їхні занепокоєння щодо «ісламістських ідеологій». Це підкреслює, наскільки важко знайти баланс та створити діалог у французькому суспільстві між ультраправими рухами та іммігрантами з мусульманською вірою.¹¹⁵

Однак, закон був підтриманий більшістю суспільства та отримав доволі велику кількість голосів у Національній Асамблеї, що вказує на підтримку громадськістю заявлених цілей законодавства, попри широкий спектр висловлених вище проблем. Таким чином можемо зробити висновки, що значна частина населення вважає, що закон має важливе значення для збереження соціальної єдності та захисту фундаментальних цінностей Екзагону.¹¹⁶

Одним з найбільш останніх важливих змін в законі Франції щодо мусульман є заборона іноземних імамів. Причиною цієї зміни, згідно з урядом Франції, є “боротьба з ісламістським тероризмом”. Історично, близько 300 імамів щорічно прибували до Франції з таких країн, як Алжир, Марокко та Туреччина. Проте, у французькому суспільстві виникли занепокоєння щодо ймовірного впливу на них з боку уряду інших держав. Таким чином, з 1 січня 2024 року країна припиняє практику прийому "відокремлених імамів", направлених іноземними урядами. Цей крок спрямований на забезпечення кращого контролю над підготовкою та діяльністю імамів, а також гарантування їхнього розуміння та дотримання французьких законів і цінностей. Запропонована зміна політики є свідченням прагнення Франції до більш

---

¹¹⁴ “The French Brief - Reinforcing the Principles of the Republic: A French Paradox?” Institut Montaigne, <https://www.institutmontaigne.org/en/expressions/french-brief-reinforcing-principles-republic-french-paradox>.

¹¹⁵ “The French Brief - Reinforcing the Principles of the Republic: A French Paradox?” Institut Montaigne, <https://www.institutmontaigne.org/en/expressions/french-brief-reinforcing-principles-republic-french-paradox>.

¹¹⁶ “The French Brief - Reinforcing the Principles of the Republic: A French Paradox?” Institut Montaigne, <https://www.institutmontaigne.org/en/expressions/french-brief-reinforcing-principles-republic-french-paradox>.

активної та цілеспрямованої політики у контексті релігії. Такі заборони змінять релігійний ландшафт Франції докорінно, бо це надасть французькій мусульманській спільноті з одного боку більше автономії, але з іншого боку менше підтримки, зокрема фінансової.

Окрім законодавчих ініціатив, важливим було також проведення різноманітних подій зі створення діалогу між французьким урядом та мусульманською спільнотою. Так, з метою відновлення діалогу з релігійною меншиною урядом Франції було вирішено відновити проведення Французького ісламського форуму (фр. “ Forum de l’islam de France “(FORIF)). Такий форум не був новшеством у історії спільноти віруючих ісламу. Вона взяла свій початок у іншій ініціативі, більш відомій як Французька рада мусульманського культу (фр. Conseil français du culte musulman (CFCM)) , створений у 2003 році. Хоча зараз ця рада не має такої активної ролі у французькому суспільстві та не має прямий зв’язок з державою, вона все ще має місце у діалозі між двома спільнотами.¹¹⁷

Отже, у 2016 та 2017 роках за ініціативи Міністерства внутрішніх справ, зокрема Ж. Дарманена, був проведений FORIF. Такі форуми активно проводились з 2017 по 2021 рік, проте остаточно як постійний орган, форум був створений у лютому 2022 року. Насамперед цей постійний орган зосереджується на питаннях важливих для Франції та мусульманської громади. Тобто, головними цілями цього форуму, відповідно до уряду Франції, було заохочення конструктивного діалогу між державою та мусульманською спільнотою, сприяння співпраці у сфері релігійної свободи, безпеки та соціальної інтеграції та наостанок боротьба з ісламофобією та радикалізацією спільноти. Цілі форуму спрямовані в першу чергу на заохочення співпраці та розуміння між урядом і громадянами-мусульманами. Ключовими темами обговорень на форумі є питання релігійної свободи, безпеки та соціальної інтеграції мусульман.¹¹⁸

---

¹¹⁷ Le dialogue entre l’État et les représentants des différents cultes. *vie publique*. URL: <https://www.vie-publique.fr/eclairage/20209-laicite-le-dialogue-entre-letat-et-les-representants-des-cultes>.

¹¹⁸ Forum de l’islam de France (Forif) : vers un dialogue renforcé avec l’État. *Vie Publique*. URL: <https://www.vie-publique.fr/en-bref/293155-forif-un-dialogue-entre-letat-et-les-representants-du-culte-musulman>.

Формами такого форуму, або радше діалогу, були зустрічі на територіальному рівні щовесни та щорічні зустрічі на національному рівні. Також важливою є структура цього органу. Група складається з різних людей, як-от керівників місцевих мусульманських організацій, фахівців, призначених урядом, представників національних мусульманських асоціацій і окремих громадян, зацікавлених у темі. Крім того, на форумі розглядаються конкретні робочі групи, які працюють над законопроектами, що стосуються мусульман. Так, ці групи працювали над вищеописаним законом про Республіканські цінності та законом про сепаратизм. Таким чином, цей постійний орган є одним з ключових нововведень для французької мусульманської спільноти з часів президентства Макрона.¹¹⁹

Наостанок, варто зазначити як змінилася риторика президента під час останніх виборів президента у Франції у 2022 році, коли Е. Макрон мав на меті знову отримати підтримку мусульманської спільноти, незважаючи на вищеописаний контroversійний закон про республіканські цінності.

Як зазначає журналістка Шерен Фалах Сааб з ізраїльської газети «Гаарец», коли президент Макрон описав іслам як релігію, яка «переживає кризу», деякі французькі мусульмани відчували, що їх використовують з метою отримати більше голосів на виборах.¹²⁰ У своїй передвиборчій риторичі президент часто показував себе борцем за права мусульман, як от у випадку із Форумом середземноморських світів (фр. un Forum des mondes méditerranéens), який проводився у Марселі. Там, окрім порядку денного форуму, Е. Макрон «закликав молодь брати участь у розбудові громадянського суспільства та говорив про важливість і силу влади молодих французів арабського походження, зокрема з Леванту, Магрибу» . На додаток, факт обрання місцем проведення форуму Марсель було не випадковим, адже це місто відоме своєю великою

---

¹¹⁹ Forum de l'islam de France (Forif) : vers un dialogue renforcé avec l'État. *Vie Publique*. URL: <https://www.vie-publique.fr/en-bref/293155-forif-un-dialogue-entre-letat-et-les-representants-du-culte-musulman>.

¹²⁰ Vu d'Israël. Les voix des Français musulmans, un atout indispensable pour Macron. *Courrier international*. URL: <https://www.courrierinternational.com/article/vu-d-israel-les-voix-des-francais-musulmans-un-atout-indispensable-pour-macron>.

мусульманською спільнотою. Багато людей назвали проведення такої події прихованою політичною кампанією кандидата у президенти.¹²¹

Ще одним важливим аспектом політичної повістки теперішнього президента було протистояння ультраправому антимусульманському кандидату Еріку Земюру. Саме прихід Еріка Земюра до політичної арени підсилило важливість теми міграції та мусульман у передвиборчій гонці. Так, Земюр відомий своїми расистськими коментарями щодо не білих французів. Натомість Е. Макрон, вдало скориставшись такою радикальною позицією опонента, наголошував на тому як він протистоїть цим ідеям. Зокрема, він говорив : «я не захищаю ті самі ідеї, що Земмур, голосуйте за мене». На іншій стороні політичної боротьби була Ля Пен, яка також була більш радикальної позиції щодо мігрантів, тому Е. Макрон намагався забрати той електорат що не був прибічником ані Ля Пен, ані Земюра, ані інших політичних гравців, як от комуністичної кандидатки Наталі Арто.¹²²

Так само на виборах 2017-го року, президент Макрон звертався до мусульманської спільноти, зокрема мігрантів алжирського походження, говорячи про те, що французька окупація Алжиру була “злочином проти людства”. Згідно з даними, опублікованими опитувальним інститутом OpinionWay, стратегія була успішною, оскільки того року понад 90% французьких мусульман, або 2,1 мільйона виборців, проголосували за неї.¹²³

3.2 Аспекти сучасного ісламізму у Екзагоні

---

¹²¹ Vu de l'étranger. La loi contre le séparatisme, un “argument électoral” risqué contre l'extrême droite. *Courrier international*. URL: <https://www.courrierinternational.com/revue-de-presse/vu-de-letranger-la-loi-contre-le-separatisme-un-argument-electoral-risque-contre>.

¹²² Vu de l'étranger. La loi contre le séparatisme, un “argument électoral” risqué contre l'extrême droite. *Courrier international*. URL: <https://www.courrierinternational.com/revue-de-presse/vu-de-letranger-la-loi-contre-le-separatisme-un-argument-electoral-risque-contre>.

¹²³ Vu de l'étranger. La loi contre le séparatisme, un “argument électoral” risqué contre l'extrême droite. *Courrier international*. URL: <https://www.courrierinternational.com/revue-de-presse/vu-de-letranger-la-loi-contre-le-separatisme-un-argument-electoral-risque-contre>.

На цей час, терористична небезпека з боку радикального ісламізму все ще присутня на території Екзагону. Зокрема, за останні 2 роки, у Республіці відбулось 4 напади з боку радикальних ісламістів.

Найбільш відомою з останніх атак є напад на вчителя у середній школі Гамбетта в Арасі 13-го жовтня 2023-го року. Того дня 20-річний терорист чеченського походження зайшов до навчального закладу, де він вбив вчителя французької мови, Домініка Бернара, та поранив двох людей, викрикуючи при цьому Аллах Акбар. Нападник на ім'я Мухамед Мугачков (Mohammed Mogouchkov) був колишнім учнем вчителя та не випадково обрав жертву, та стверджував під час допиту, що хотів вбити «символ любові Франції». «Домінік Бернар був вчителем французької мови, це один із предметів, де ми передаємо пристрасть, любов, прихильність до системи загалом Республіки, демократії, прав людини», - пояснював під час допиту терорист. День нападу на вчителя також був символічним, адже п'ятниця, за словами терориста, є святим днем для ісламу.¹²⁴

Цей напад є лише одним із прикладів того як у Франції молодь попадає під вплив ісламістських ідей. За даними видання «La Croix», починаючи з 2012 року джихадистами було скоєно 41 атаку, а середній вік терористів є 27 років. Як зазначається в одному з джерел, яке проводило інтерв'ю з джихадистами : «Молодість – це вік бунтів, період запитань. Ми часто спостерігаємо серед терористів великий перелом, коли вони вступають у доросле життя». З 2012-го року, наймолодшим терористом був 15-річний підліток, який 11 січня 2016 року, напав на вчительку-єврейку з мачете. У 2017 році його вирок став першим судовим процесом у справі про тероризм у Паризькому дитячому суді.¹²⁵

До 2016-го року, більшість молодих людей, що потрапили під вплив радикальних ісламістських ідей, були родом з бідних сімей, зазвичай проживаючи у бідних промислових передмістях. Вони відчували почуття

---

¹²⁴ Attentat d'Arras : l'assaillant affirme avoir ciblé intentionnellement Dominique Bernard. *La Croix*. URL: <https://www.la-croix.com/france/attentat-d-arras-lassaillant-affirme-avoir-cible-intentionnellement-dominique-bernard-20240206>.

¹²⁵ La jeunesse des terroristes est-elle caractéristique des derniers attentats ?. *La Croix*. URL: <https://www.la-croix.com/France/junesse-terroristes-est-elle-caracteristique-derniers-attentats-2020-11-01-1201122340>.

неприналежності в французькому суспільстві, яке вони вважали дискримінаційним щодо них. Проте ситуація змінилась у 2016 році, коли новими прихильниками джихадистів стала молодь із середнього класу, яка в пошуках себе приходила до утопічних ісламістських ідей. Такі прихильники не мають як такої «ненависті» до Франції, адже вони виростили у більш привілейованих умовах, ніж їх попередники. Як пише Селін Шантепі-Туї, координаторка Системи підтримки запобігання ризикам, пов'язаним з радикалізацією (Dispositif d'Appui pour la Prévention des Risques liés aux Radicalisations (DAPR)), : «їхня проблема передусім полягає у питанні авторитету та норм: до яких соціальних норм сьогодні можна "прихилитися"? Хто має авторитет навколо них? З ким можна ідентифікуватися? Оскільки вони не знаходять впевнених каркасів, вони тоді починають шукати правил. Іслам пропонує їм цей нормативний каркас, явно виражений та уособлений, як психологічний і соціальний контейнер, що має силу, підтримуваний вправними мовами пропаганди на сайтах, які розкидаються по всьому Інтернету, та рекрутерами, які чекають на свій час». Діяльність вищезгаданої DAPR наразі здебільшого фокусується на допомозі сім'ям, чії підлітки стали жертвами радикальних ісламістських ідей. Зокрема, організації вдалось створити приблизний портрет підлітка, який більш ймовірно буде схильний до ідей радикального ісламізму: «таким чином, відзначається індивідуальний контекст, що несе слабкість і недоліки (історія життя, позначена травмою, сексуальним насильством, розривами, невдачами тощо), погано прийнята або невідома сімейна історія, відчуття «соціальної дискваліфікації», неправильна батьківська та сімейна модель (часто змішані ролі, відсутність батька), соціальна ізоляція або обмежена соціальна мережа. У зв'язку з цими факторами ми відзначили певні особистісні риси, такі як труднощі в контролі та вираженні своїх емоцій, у прийнятті свого життєвого вибору і, зокрема, своєї сексуальної орієнтації, розгубленість перед лицем життєвих змін (розлука чи розрив), імпульсивність, нарцисизм. темперамент, сильна нетерпимість до

розчарування, нездатність йти на компроміс, відчуття всемогутності, схильність до віктимізації, низька самооцінка».¹²⁶

На додаток, у сучасному русі ісламізму важливою стає роль жінок. Серед 5000 прихильників джихаду, які виїхали з Європи до Сирії та Іраку, понад 500 були жінками та молодими дівчатами, включаючи 220 французенок, що свідчить про присутній вплив ІДІЛу на дівчат у Франції. Зокрема, ці дівчата не обов'язково народились в мусульманських сім'ях, деякі з них були з християнських, атеїстичних або сімей, що сповідують юдаїзм. Селін Шантепі-Туї пояснює цей феномен наступним чином : « завдяки цьому процесу ісламістської радикалізації дівчата стають частиною «постфеміністичного» життєвого досвіду, часто з бажанням вийти заміж, мати дітей від мужнього чоловіка, підкорятися тій чи іншій формі авторитету, якого їм бракує... Для них це спосіб відновити контроль над собою та іншими, захищаючи себе від труднощів дорослішання та викриття себе як сексуального об'єкта. Це дійсно вибір добровільного рабства, особливо щодо чоловіків, які зачаровують їх «своєю мужністю та відданістю». Але окрім цієї гіпотези, я сформулюю іншу: більшість із цих молодих жінок хочуть взяти на себе місію в спільноті віруючих (умми), яка дає їм реальну владу, а не лише владу вдома. Їхня місія полягає в тому, щоб через народження дитини побудувати нове суспільство, де вони відчують глибоке почуття причетності, скріплене уявним ісламом».¹²⁷

Таким чином, сучасний ісламізм є більше ніж просто релігійно-політичним рухом, що має на меті встановити правила ісламу в суспільстві. Наразі ісламізм, особливо його радикальна форма, є способом для людей відчувати приналежність до чогось більшого та заповнення пустоти у собі, яку вони відчують у Західній культурі. Як ми можемо побачити вище, ісламістами становляться не лише глибоко віруючі мусульмани, а й індивіди які потребують знайти сенс у житті. Залучення до ідей радикального ісламізму надає індивідам

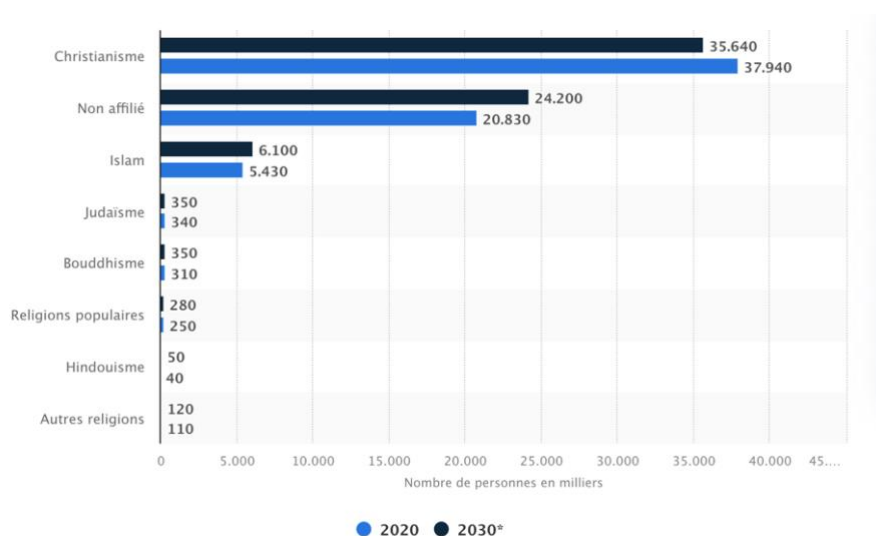
¹²⁶ Chantepy-Touil C. Adolescence et radicalisation : une nouvelle conduite à risque – Diversité. *Diversité*. URL: <https://publications-prairial.fr/diversite/index.php?id=3611#authors-infos>.

¹²⁷ Chantepy-Touil C. Adolescence et radicalisation : une nouvelle conduite à risque – Diversité. *Diversité*. URL: <https://publications-prairial.fr/diversite/index.php?id=3611#authors-infos>.

можливість вступити у певну сім'ю та групу, яку вони не мали у своєму житті до цього. У свою чергу рекрутери руху виступають авторитетними особами, яких не вистачає у житті нових вірян. Зокрема, це допомагає індивідам вижити у складних життєвих умовах – в'язницях, аб'юзивних сім'ях або впоратись із залежністю.

3.3. Перспективи розвитку ісламу та ісламізму у Франції

Питання того як надалі буде інтегровано мусульманську спільноту у французьке суспільство залишається відкритим. Для когось можливим провідником у діалозі між мусульманською релігійною спільнотою та французьким населенням є ісламістські просвітницькі організації, в той час як більш право радикальні французькі політики та активісти виступають за повну асиміляцію мусульман у суспільство. Проте актуальність цієї теми буде лише зростати, адже кількість мусульман у Республіці буде лише збільшуватись, як це показано на Таблиці 3.

Джерело - Population française selon la religion en 2020 et projection pour 2030 | Statista. *Statista*. URL: <https://fr.statista.com/statistiques/472017/population-religion-france/>.

Із початком активної фази ізраїльської-палестинської війни, напруженість у французькому суспільстві знову зростає. Блокування головного французького інституту політичних досліджень (Sciences Po Paris) є показником роз'єднаності думки французького суспільства щодо ставлення до подій у секторі Газа. Як зазначає одна із активісток-студенток навчального закладу : « це(протест) слугує підвищенню авторитету нашої справи, виведенню її на національний або навіть міжнародний масштаб».¹²⁸ Багато студентів, зокрема, боїться осуду з боку ЗМІ, які називають їх «ісламсько-лівими прибічниками ХАМАСу» (« des “islamo-gauchistes” du Hamas »).¹²⁹ Блокування французьких університетів та масові протести у французьких містах через події ізраїльської-палестинської війни є лише одним із прикладів відсутності консенсусу у французькому суспільстві щодо мусульманського питання.

На додаток, недавні закони, прийняті французьким урядом, такі як Закон про республіканські цінності від 23 липня 2021 року, вказують на посилення контролю за способами сповідання мусульманської віри у Республіці. Як зазначає колишній депутат Національних зборів Франції, Александр Фреші (Alexandre Freschi) : «по-перше, вони (мусульмани у Франції) прекрасно розуміють, що ісламофобія існує, що це реальність. По-друге, це інституціоналізовано державою. І по-третє, що цьому необхідно систематично протистояти, і це вимагає побудови справді незалежної мусульманської громади, сильної мусульманської спільноти».¹³⁰ Серед французької молоді також існує

---

¹²⁸ Foriché E. Mouvement pro-Gaza : à Sciences-Po Paris, une matinée entre examens passés et blocage évacué. *Libération*. URL: https://www.liberation.fr/societe/education/mouvement-pro-gaza-a-sciences-po-paris-une-matinee-entre-examens-passes-et-blocage-evacue-20240507_GSCQ4YWZVZAEJK4MHNSWHURVQU/.

¹²⁹ Trippenbach I. Sciences Po dans la fièvre du conflit à Gaza, entre blocages, tensions, débats et pression médiatique. *Le Monde.fr*. URL: https://www.lemonde.fr/societe/article/2024/05/07/a-sciences-po-plongee-au-c-ur-des-tensions-autour-de-la-question-palestinienne_6231986_3224.html.

¹³⁰ Ismail M. Que faut-il pour survivre en tant que musulman en France ?. *Anadolu Ajansi*. URL: <https://www.aa.com.tr/fr/monde/que-faut-il-pour-survivre-en-tant-que-musulman-en-france-/2855767>.

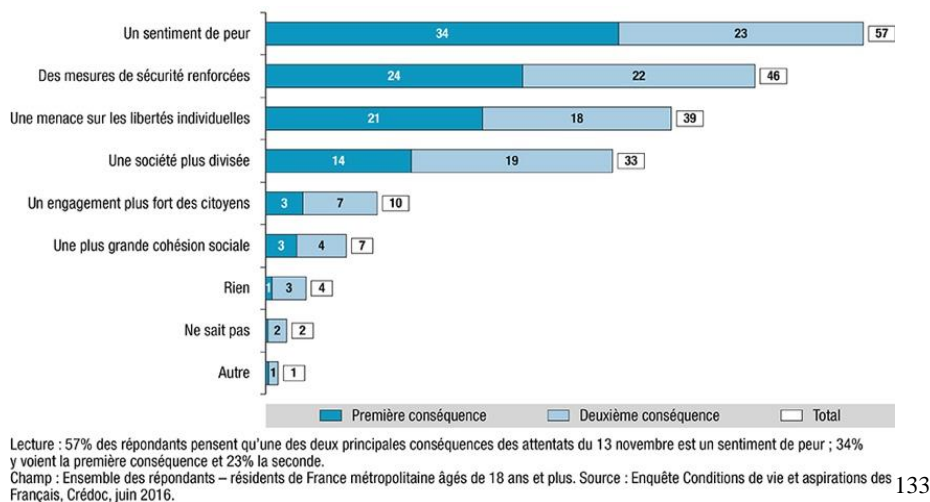
думка про те, що обмежуючі мусульман закони мають в собі ознаки дискримінації. Так, відповідно до даних журналу "Droit de Vivre", більш ніж половина учнів старших класів (52 %) виступають за носіння релігійних символів, що вдвічі більше, ніж у дорослих (25 %). Крім того, цікаво, що дослідження показало, що люди більше приймають відкрите вираження своєї релігії в школі. На додаток, понад п'ятнадцять років тому 58% учнів віком від чотирьох до шістнадцяти років відмовилися від ідеї одягатися в релігійний одяг у школі. Тим не менш, учні старших класів сьогодні підтримують цю практику більше, ніж раніше.¹³¹

З іншого боку, ставлення французького суспільства до релігійної меншини мусульмани поступово погіршується. Як показало опитування соціологічного центру IFOP для французького журналу Le Figaro, імідж ісламу у Франції погіршився з роками : порівняно з 55% у 2010 році, 60% у 2012 році вважали, що вплив і видимість ісламу у Франції сьогодні занадто великі. Також згідно з даними IFOP, 43% французів вважають, що присутність мусульманської громади у Франції загрожує національній ідентичності, тоді як лише 17% вважають цю ідентичність важливим аспектом французької культури.¹³² Такі зміни у думці французького суспільства можна пов'язати з терористичними актами, що відбулись у Франції починаючи з 2015-го року. Згідно з опитуванням соціологічного центру ВЕН (Bulletin épidémiologique hebdomadaire), почуття страху стало головним наслідком після серій атак 2015-го року, що були описані у розділах вище.

---

¹³¹ « Droit au blasphème », laïcité, liberté d'enseignement... Les lycéens d'aujourd'hui sont-ils « Paty » ? - IFOP. IFOP. URL: <https://www.ifop.com/publication/droit-au-blaspheme-laicite-liberte-denseignement-les-lyceens-daujourd'hui-sont-ils-paty/>.

¹³² L'image de l'Islam en France - IFOP. IFOP. URL: <https://www.ifop.com/publication/limage-de-lislam-en-france/>.

Джерело - Hoibian S, Brice Mansencal L, Millot C, Truc G, Groupe 13-Novembre, Eustache F, et al . The impact of the attacks of November 13, 2015 on French society.

Отже, перспективи та механізми інтеграції мусульманської спільноти у французьке суспільство та культуру залишається відкритим питанням, викликаючи різні підходи: від діалогу через ісламістські просвітницькі організації до вимог повної асиміляції з боку праворадикальних політиків. Демографічні прогнози вказують на зростання чисельності мусульман, що робить це питання ще актуальнішим.

Зокрема, ізраїльсько-палестинська війна та хвиля терористичних актів спричинили нову хвилю напруженості у Екзагоні, що відображається в масових протестах та блокуванні навчальних закладів. Опитування показують зростання підтримки мусульманської спільноти серед молоді, хоча загалом ставлення до мусульман погіршується, частково через терористичні атаки з 2015 року. Таким чином, інтеграція мусульман у французьке суспільство є складним питанням, що потребує врахування різних соціальних і політичних аспектів, а також нових підходів до асиміляції цієї релігійної спільноти у французьке суспільство.

Висновки

¹³³ Hoibian S, Brice Mansencal L, Millot C, Truc G, Groupe 13-Novembre, Eustache F, et al . The impact of the attacks of November 13, 2015 on French society. Bull Epidemiol Hebd. 2018;(38-39):772-81. http://invs.santepubliquefrance.fr/beh/2018/38-39/2018_38-39_5.html

Отже, питання інтеграції ісламської спільноти, ісламу та ісламізму залишається одним з центральних у політичних та громадських дискусіях французького суспільства. У представленій роботі був проведений аналіз модусів присутності та розвитку ісламу у французьких політичних, соціальних, культурних та релігійних просторах; окрему увагу було приділено загрози ісламістської радикалізації прибічників ісламу на теренах сучасної Франції. Підсумовуючи проведений аналіз, ми можемо зробити наступні висновки.

По-перше, дослідження показало значний вплив колоніальної політики Франції на формування сучасної мусульманської спільноти в країні. Французька колонізація, зокрема Алжиру, створила значну хвилю імміграції, яка привела до суттєвого зростання мусульманського населення у Франції. Ці імміграційні хвилі мали як економічні, так і політичні причини, що сприяло культурним та соціальним змінам у країні.

По-друге, проблеми інтеграції мусульманської спільноти у французьке суспільство стають очевидними через призму законодавчих ініціатив, таких як закон про світськість. Законодавчі обмеження, що стосуються носіння релігійних символів, зокрема хіджабу, викликали численні дискусії та протести на території Франції. Це свідчить про глибокі суперечності в суспільстві щодо релігійної свободи та розуміння світськості.

Зокрема, дослідження ісламізму як релігійно-політичної ідеології показало, що існує різниця між мирним ісламізмом, який прагне впровадження релігійних норм у всі сфери життя мусульманської спільноти Франції, та радикальним ісламізмом, що використовує насильницькі методи для досягнення своїх цілей та потенційно може ставати інструментом внутрішніх та зовнішніх політичних сил, що грають не на користь демократичних та ліберальних принципів П'ятої Республіки. Аналіз випадків терористичних актів у Франції останніх років вказує на те, що радикальний ісламізм є значною загрозою для національної безпеки країни, окремих секторів її соціального життя (система

освіти, корпус вчителів середньої школи, інституції вищої освіти, безпека поліцейського корпусу та корпусу службовців пенітенціарної системи).

Робота також підкреслює важливість діалогу між різними групами суспільства на основі принципів толерантності, цивільного діалогу та свободи слова, необхідність створення умов для успішної інтеграції мусульманської спільноти. Це передбачає не лише законодавчі зміни, але й активну участь громадянського суспільства у подоланні стереотипів та формуванні більш толерантного середовища, яке дозволяє мусульманській спільноті плідно інтегруватися та співіснувати в рамках французької світської держави.

Наостанок, варто підкреслити, що в сучасному світі ісламізм став більше ніж релігійно-політичним рухом. Для французького суспільства він означає терористичну загрозу, а для багатьох десоціалізованих мусульман він означає «повернення» до традиційних для ісламу цінностей та соціального динамізму, нехай і терористичного. Можна сказати, що ісламізм дає жорсткий ідеологічний каркас, який допомагає людям знайти своє місце у житті. Ісламізм виступає як форма соціального протесту, що відповідає на виклики глобалізації, модернізації та втрати традиційних соціальних структур. Багато індивідів, особливо серед молоді, відчуючи соціальну ізоляцію, економічну невизначеність та культурну відчуженість у сучасному світі, йдуть назустріч радикальному руху ісламізму, який пропонує їм відчуття спільноти та належності, підкріплене традиційними моральними орієнтирами, що є привабливими у контексті зростаючої складності та неоднозначності сучасного життя.

Дослідження довело, що проблема ісламу та ісламізму у Франції є багатогранною та вимагає комплексного підходу для її вирішення. Застосування такого підходу дозволить більш ефективно вирішувати чинні виклики, з якими стикається французьке суспільство, та сприяти мирному співіснуванню різних культур всередині Республіки.

- 1) **Абья** - довге, вільне покривало, яке носять жінки в деяких мусульманських країнах, зокрема в Саудівській Аравії. Ця частина одягу часто поєднується з хіджабом і є частиною традиційного жіночого одягу мусульманок. (Le Renard, 2014)¹³⁴
- 2) **Джихадизм** - релігійно-політичний рух, який виступає за "боротьбу" або "зусилля" на шляху до Бога. Джихадизм може бути духовним, зосередженим на особистому вдосконаленні, або військовим, з метою захисту ісламу. (Cook, 2005)¹³⁵
- 3) **Імам** - лідер мусульманської громади або духовний наставник, що веде молитву в мечеті. (Nasr, 2006)¹³⁶
- 4) **Ісламізм** - релігійно-політичний рух, що виступає за встановлення мусульманського порядку у суспільстві (шаріату) як основу державного управління. Рух протистоїть західному впливу та ідеям секуляризму держави. (Wiktorowicz, 2006)¹³⁷
- 5) **Паранджа** - повністю покриваюча тіло одяг, яку носять жінки в деяких мусульманських країнах. Паранджа є виразом скромності та релігійної відданості жінок (Ahmed, 1992).
- 6) **Салафізм** - релігійна течія у ісламі, яка говорить про потребу повернення до "праведних предків" (аль-салаф аль-салих). Прихильники салафізму виступають за буквальне тлумачення Корану та Сунни. (Damir-Geilsdorf & Menzfeld, 2020)¹³⁸

---

¹³⁴ Renard A. L. A Society of Young Women: Opportunities of Place, Power, and Reform in Saudi Arabia. Stanford University Press, 2014. 221 p.

¹³⁵ Cook D. Understanding Jihad. University of California Press, 2015. 328 p.

¹³⁶ Nasr V. The shia revival: how conflicts within islam will shape the future. Center for Middle Eastern Studies. URL: <https://cmes.fas.harvard.edu/news/shia-revival-how-conflicts-within-islam-will-shape-future>.

¹³⁷ Anatomy of the Salafi Movement | Office of Justice Programs. *Home | Office of Justice Programs*. URL: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/anatomy-salafi-movement>.

¹³⁸ Damir-Geilsdorf S., Menzfeld M. Methodological and Ethical Challenges in Empirical Approaches to Salafism. *Journal of Muslims in Europe*. 2020. Vol. 9, no. 2. P. 135–149. URL: <https://doi.org/10.1163/22117954-bja10004>

- 7) **Сунізм** - найбільша гілка ісламу, що визнає Сунну (перекази про життя пророка Мухаммеда) як головне джерело релігійного права та практики. (Esposito, 2003)¹³⁹
- 8) **Хіджаб** - хустка на голову, що носять мусульманські жінки для прикриття волосся та іноді обличчя, з метою показати релігійну відданість і соціальну ідентичність (Ahmed, 1992).¹⁴⁰
- 9) **Шаріат** - ісламське релігійне право, що охоплює всі аспекти життя мусульманина, включаючи моральні, соціальні, економічні та політичні аспекти. (Esposito, 2003)¹⁴¹
- 10) **Шіїзм** - друга після сунізму гілка ісламу, яка визнає Алі, двоюрідного брата і зятя пророка Мухаммеда, та його нащадків як єдиних законних духовних лідерів мусульман.(Esposito, 2003)¹⁴²

Список використаної літератури

1. A. Gerges F. Understanding the Many Faces of Islamism and Jihadism | Nieman Foundation. *Nieman Foundation*. URL: <https://nieman.harvard.edu/articles/understanding-the-many-faces-of-islamism-and-jihadism/>.
2. Ahma, Rizwan. "Causes of Downfall of Umayyad Caliphate." *Voice of Intellectual Man-An International Journal* 7.1 (2017): 170-174.
3. Ahmed, Souad Musa. "Women and gender is Islam." *The Ahfad Journal* 17.2 (2000): 61.
4. Aldrich, Robert. *Greater France: A History of French Overseas Expansion*, 1996
5. Aldrich, Robert. *Greater France: A History of French Overseas Expansion*, 1996
6. Ali W. France launches extensive investigation into Muslim Brotherhood activities. *EgyptToday*. URL: <https://www.egypttoday.com/Article/1/132107/France-launches-extensive-investigation-into-Muslim-Brotherhood-activities>.

¹³⁹ The Oxford Dictionary of Islam. *Oxford Reference*.

URL: <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780195125580.001.0001/acref-9780195125580>.

¹⁴⁰ Ahmed, Souad Musa. "Women and gender is Islam." *The Ahfad Journal* 17.2 (2000): 61.

¹⁴¹ The Oxford Dictionary of Islam. *Oxford Reference*.

URL: <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780195125580.001.0001/acref-9780195125580>.

¹⁴² The Oxford Dictionary of Islam. *Oxford Reference*.

URL: <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780195125580.001.0001/acref-9780195125580>.

7. Anatomy of the Salafi Movement | Office of Justice Programs. *Home | Office of Justice Programs*. URL: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/anatomy-salafi-movement>.
8. Attentat d'Arras : l'assaillant affirme avoir ciblé intentionnellement Dominique Bernard. *La Croix*. URL: <https://www.la-croix.com/france/attentat-d-arras-lassaillant-affirme-avoir-cible-intentionnellement-dominique-bernard-20240206>.
9. Audureau W. Pourquoi il ne faut pas confondre le salafisme et le takfirisme. *Le Monde.fr*. URL: https://www.lemonde.fr/les-decodeurs/article/2015/11/25/pourquoi-il-ne-faut-pas-confondre-le-salafisme-et-le-takfirisme_4817042_4355770.html.
10. Ayad C. « Le Frérisme et ses réseaux », de Florence Bergeaud-Blackler : un ouvrage entre vulgarisation et engagement. *Le Monde.fr*. URL: https://www.lemonde.fr/societe/article/2023/06/10/le-frerisme-et-ses-reseaux-de-florence-bergeaud-blackler-un-ouvrage-entre-vulgarisation-et-engagement_6177047_3224.html.
11. Bastié E. Islam radical : qu'est-ce que le mouvement tabligh ?. *Le Figaro*. URL: <https://www.lefigaro.fr/actualite-france/2015/01/27/01016-20150127ARTFIG00202-islam-radical-qu-est-ce-que-le-mouvement-tabligh.php>.
12. BBC News. Paris attacks: What happened on the night. *BBC News*. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-34818994>.
13. Bernasconi R. *The Ghetto and Race*. 2002 Blackwell Publishers Ltd., 2008.
14. Chalk, Peter. *Encyclopedia of Terrorism*, ABC-CLIO, 2013., c.637
15. Chantepy-Touil C. Adolescence et radicalisation : une nouvelle conduite à risque – Diversité. *Diversité*. URL: <https://publications-prairial.fr/diversite/index.php?id=3611#authors-infos..>
16. Charles De Gaulle, paroles publiques - Conférence de presse du 25 mars 1959 - Ina.fr. *Charles de gaulle - paroles publiques*. URL: <https://fresques.ina.fr/de-gaulle/fiche-media/Gaule00030/conference-de-presse-du-25-mars-1959.html>.
17. Cook D. *Understanding Jihad*. University of California Press, 2015. 328 p.
18. CROWDER G., GRIFFITHS M., HASAN M. Islam, Islamism, and Post-Islamism: Rediscovering Politics after the War on Terror. *Australian Journal of Politics and History*. 2014. Volume 60, number 1.,c. 120
19. Damir-Geilsdorf S., Menzfeld M. Methodological and Ethical Challenges in Empirical Approaches to Salafism. *Journal of Muslims in Europe*. 2020. Vol. 9, no. 2. P. 135–149. URL: <https://doi.org/10.1163/22117954-bja10004>

20. De Libera A. Landerneau terre d'Islam, par Alain de Libera. *Télérama*. URL: <https://www.telerama.fr/idees/landerneau-terre-d-islam-par-alain-de-libera,28252.php>).
21. *Documents Nord-Africains*, publication des Études Sociales Nord-Africaine, n° 471, 9 mars 1962, c. 5-6.
22. Droit au blasphème , laïcité, liberté d'enseignement... Les lycéens d'aujourd'hui sont-ils « Paty » ? - IFOP. IFOP. URL: <https://www.ifop.com/publication/droit-au-blaspheme-laicite-liberte-d-enseignement-les-lyceens-daujourd'hui-sont-ils-paty/>.
23. Emmanuel Blanchard. Les "indésirables". Passé et présent d'une catégorie d'action publique. GISTI. Figures de l'étranger. Quelles représentations pour quelles politiques ?, GISTI, pp.16-26, 2013.
24. Evans, Martin. "Towards an emotional history of settler decolonisation: De Gaulle, political masculinity and the end of French Algeria 1958–1962." *Settler Colonial Studies* 8.2 (2018): c. 213-243.
25. Foriché E. Mouvement pro-Gaza : à Sciences-Po Paris, une matinée entre examens passés et blocage évacué. *Libération*. URL: https://www.liberation.fr/societe/education/mouvement-pro-gaza-a-sciences-po-paris-une-matinee-entre-examens-passes-et-blocage-evacue-20240507_GSCQ4YWZVZAEJK4MHNSWHURVQU/.
26. Forum de l'islam de France (Forif) : vers un dialogue renforcé avec l'État. *Vie Publique*. URL: <https://www.vie-publique.fr/en-bref/293155-forif-un-dialogue-entre-letat-et-les-representants-du-culte-musulman>.
27. Fourcaut, Annie. « Les banlieues populaires ont aussi une histoire », *Revue Projet*, vol. 299, no. 4, 2007, pp. 7-15.
28. FRANCE 24, FRANCE 24. Macron in Marseille to unveil 'urgent' plan to tackle violence, poverty. *France* 24. URL: <https://www.france24.com/en/france/20210901-macron-in-marseille-to-unveil-urgent-plan-to-tackle-violence-poverty>.
29. France - immigration, multiculturalism, integration. *Encyclopedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/place/France/Immigration>.
30. Ghilès F. Letter: Recalling how France avoided its own 9/11. *Financial Times*. URL: <https://www.ft.com/content/ae8f5f1d-677e-4f5f-b7b6-2e6450d4431d>.
31. Gilles Kepel, *Terror in France: The Rise of Jihad in the West*. Princeton University Press, 2017. 9.
32. Guardian staff reporter. Margaret Thatcher: Islamism is the new bolshevism. the Guardian URL: <https://www.theguardian.com/world/2002/feb/12/afghanistan.politics>

33. Guidère, Mathieu. *Atlas du terrorisme islamiste: d'Al-Qaida à Daech*. Autrement, 2017., c. 87
34. Guiraudon V. Immigration Policy in France | Brookings. *Brookings*. URL: <https://www.brookings.edu/articles/immigration-policy-in-france/>.
35. Henni-Moulai N. Portrait des musulmans de France : une communauté plurielle. <https://www.fondapol.org/>. URL: <https://www.fondapol.org/etude/nadia-henni-moulai-portrait-des-musulmans-de-france-une-communaute-plurielle/#chap-1>.
36. Hervieu-Leger, Daniele. "Islam and the Republic: the French case." *Democracy and the new religious pluralism* (2007), c.204
37. HIZZIR H. Qu'est-ce que le CCIF, menacé de dissolution par le gouvernement, et que lui reproche-t-on ? | TF1 INFO. *TF1 INFO*. URL: <https://www.tf1info.fr/societe/video-qu-est-ce-que-le-ccif-menace-de-dissolution-par-le-gouvernement-et-que-lui-reproche-t-on-2168049.html>.
38. Hoad P. Corrupt, dangerous and brutal to its poor – but is Marseille the future of France?. *the Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/cities/2017/jun/08/corrupt-dangerous-brutal-poor-marseille-future-france>.
39. Hoffner A.-B. Qu'est-ce que l'UOIF ?. *La Croix*. URL: <https://www.la-croix.com/Religion/Islam/LUOIF-elle-dangereuse-pour-democratie-2017-05-04-1200844613>.
40. Hoibian S, Brice Mansencal L, Millot C, Truc G, Groupe 13-Novembre, Eustache F, et al . The impact of the attacks of November 13, 2015 on French society. *Bull Epidemiol Hebd*. 2018;(38-39):772-81. http://invs.santepubliquefrance.fr/beh/2018/38-39/2018_38-39_5.html
41. Idère, Mathieu. *Atlas du terrorisme islamiste: d'Al-Qaida à Daech*. Autrement, 2017., c. 88
42. Islam radical : qu'est-ce que le mouvement tabligh ?. *Le Figaro*. URL: <https://www.lefigaro.fr/actualite-france/2015/01/27/01016-20150127ARTFIG00202-islam-radical-qu-est-ce-que-le-mouvement-tabligh.php>.
43. Ismail M. Que faut-il pour survivre en tant que musulman en France ?. *Anadolu Ajansı*. URL: <https://www.aa.com.tr/fr/monde/que-faut-il-pour-survivre-en-tant-que-musulman-en-france-/2855767>.
44. Keaton, Trica Danielle. 2006. *Muslim Girls and the Other France: Race, Identity Politics and Social Exclusion*. Bloomington: Indiana University Press
45. Kepel, Gilles. *Jihad: The trail of political Islam*. Harvard University Press, 2002., c.44

46. Kramer M. Coming to Terms: Fundamentalists or Islamists?. *Middle East Quarterly*. 2003. c. 65-77. URL: <https://www.meforum.org/541/coming-to-terms-fundamentalists-or-islamists>.
47. L'image de l'Islam en France - IFOP. *IFOP*. URL: <https://www.ifop.com/publication/limage-de-lislam-en-france/>.
48. La diversité religieuse en France : transmissions intergénérationnelles et pratiques selon les origines – Immigrés et descendants d'immigrés | Insee. *Accueil – Insee – Institut national de la statistique et des études économiques* / Insee. URL: <https://www.insee.fr/fr/statistiques/6793308?sommaire=6793391>.
49. La jeunesse des terroristes est-elle caractéristique des derniers attentats ?. *La Croix*. URL: <https://www.la-croix.com/France/jeunesse-terroristes-est-elle-caracteristique-derniers-attentats-2020-11-01-1201122340>.
50. Le dialogue entre l'État et les représentants des différents cultes. *vie publique*. URL: <https://www.vie-publique.fr/eclairage/20209-laicite-le-dialogue-entre-letat-et-les-representants-des-cultes>.
51. Les Français estiment que les musulmans représentent 31% de la population française. *Les Echos*. URL: <https://www.lesechos.fr/2016/12/les-francais-estiment-que-les-musulmans-representent-31-de-la-population-francaise-225863>.
52. Les trois "âges" de l'émigration algérienne en France - Persée. *Persée : Accéder à des milliers de publications scientifiques - Persée*. URL: https://www.persee.fr/doc/arss_0335-5322_1977_num_15_1_2561.
53. Lewis B. *Islam and the West*. Oxford University Press, 1993. 217 p., c.7
54. Loi du 24 août 2021 confortant le respect des principes de la République. *vie-publique*. URL: <https://www.vie-publique.fr/loi/277621-loi-separatisme-respect-des-principes-de-la-republique-24-aout-2021>.
55. LOI n° 2004-228 du 15 mars 2004 encadrant, en application du principe de laïcité, le port de signes ou de tenues manifestant une appartenance religieuse dans les écoles, collèges et lycées publics (1) - Légifrance. *Légifrance*. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000417977>.
56. LOI n° 2021-1109 du 24 août 2021 confortant le respect des principes de la République - Dossiers législatifs." Légifrance, <https://www.legifrance.gouv.fr/dossierlegislatif/JORFDOLE000042635616/>.
57. Loi du 9 décembre 1905 concernant la séparation des Eglises et de l'Etat. - Légifrance. *Légifrance*. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT0000000508749>.
58. Merom, Gil. "A Grand Design"? Charles de Gaulle and the End of the Algerian War." *Armed Forces & Society* 25.2 (1999): c. 267-287.

59. Mitchell K. Marseille's Not for Burning: Comparative Networks of Integration and Exclusion in Two French Cities. *Annals of the Association of American Geographers*. 2011. Vol. 101, no. 2. P. 404–423. URL: <https://doi.org/10.1080/00045608.2010.545290>, c. 407
60. Mohammed Arkoun & Jacques le Gof (dir.), *Histoire de l'Islam et des musulmans en France*, Albin Michel, 2006
61. Moran, Matthew. "Terrorism and the banlieues: the Charlie Hebdo attacks in context." *Modern & Contemporary France* 25.3 (2017): 315-332., c.1
62. Mozaffari, Mehdi. "What is Islamism? History and definition of a concept." *Totalitarian movements and political religions* 8.1 (2007): 17-33, c.19
63. Muslims in the EU. *JSTOR*. URL: <https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep27105.4.pdf>, c.2
64. Nasr V. The shia revival: how conflicts within islam will shape the future. Center for Middle Eastern Studies. URL: <https://cmes.fas.harvard.edu/news/shia-revival-how-conflicts-within-islam-will-shape-future>.
65. Nos action. La Fondation de l'Islam de France. URL: <https://fondationdelislamdefrance.fr/nos-actions/>
66. Olivier Roy. "Jihadism: A Generational and Nihilist Revolt." *Logos Journal* (blog), 2015.
67. Qu'est-ce que le CCIF, l'association que Gérald Darmanin veut dissoudre ?. *France Inter*. URL: <https://www.radiofrance.fr/franceinter/qu-est-ce-que-le-ccif-l-association-que-gerald-darmanin-veut-dissoudre-7700022>.
68. Qu'est-ce que la laïcité ?. *Gouvernement.fr*. URL: <https://www.gouvernement.fr/qu-est-ce-que-la-laicite>.
69. Ray, Michael. "Paris attacks of 2015". *Encyclopedia Britannica*, 6 Nov. 2022, <https://www.britannica.com/event/Paris-attacks-of-2015>.
70. Renard A. L. *A Society of Young Women: Opportunities of Place, Power, and Reform in Saudi Arabia*. Stanford University Press, 2014. 221 p.
71. Reuters. France, Spain tighten security as Islamic State threatens Champions League games - National | *Globalnews.ca*. *Global News*. URL: <https://globalnews.ca/news/10412205/champions-league-europe-islamic-state-threat/>.
72. Reynolds G. S. *The emergence of Islam: Classical traditions in contemporary perspective*. Minneapolis : Fortress Press, 2012, c.9
73. Roy O. *The Failure of Political Islam*. Cambridge, Massachusetts : Harvard University Press, 1994. 125 p.
74. Rudder, V. de. 1990. Straté' gie des immigré' s en matie` re de logement [Immigrant housing strategy]. In *Straté' gies*

- ré sidentielles*, ed. C. Bonvalet and A. Fribourg, c. 2–22. Paris: INED, INED-MELTM, congrès et colloque.
75. Safi, Mirna. « The Immigrant Integration Process in France: Inequalities and Segmentation », *Revue française de sociologie*, vol. 49, no. 5, 2008, pp. 3-44.
76. Schwanitz W. Understanding the Origins of Pan-Islamism during World War I - Foreign Policy Research Institute. *Foreign Policy Research Institute*. URL: <https://www.fpri.org/article/2021/05/understanding-the-origins-of-pan-islamism-during-world-war-i/>.
77. Shepard T. The invention of decolonization: The Algerian War and the remaking of France. Ithaca, N.Y : Cornell University Press, 2006., c. 186-191
78. Silverstein P. Postcolonial France: The Question of Race and the Future of the Republic. Pluto Press, 2018. 240 p., c. 84-85
79. The French Brief - Reinforcing the Principles of the Republic: A French Paradox?" *Institut Montaigne*, <https://www.institutmontaigne.org/en/expressions/french-brief-reinforcing-principles-republic-french-paradox>.
80. The Oxford Dictionary of Islam. *Oxford Reference*. URL: <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780195125580.001.0001/acref-9780195125580>.
81. Trippenbach I. Sciences Po dans la fièvre du conflit à Gaza, entre blocages, tensions, débats et pression médiatique. *Le Monde.fr*. URL: https://www.lemonde.fr/societe/article/2024/05/07/a-sciences-po-plongee-au-c-ur-des-tensions-autour-de-la-question-palestinienne_6231986_3224.html.
82. Une majorité de musulmans voient laïcité comme « discriminatoire » . www.20minutes.fr. <https://www.20minutes.fr/societe/4065995-20231208-islam-pres-80-musulmans-juvent-application-laicite-discriminatoire>
83. Vasilescu, Valentin. "L'attaque terroriste contre la rédaction Charlie Hebdo, conséquence de la politique globale occidentale." Consulté le 1.22 (2015): 2015., c.1
84. Vu d'Israël. Les voix des Français musulmans, un atout indispensable pour Macron. *Courrier international*. URL: <https://www.courrierinternational.com/article/vu-d-israel-les-voix-des-francais-musulmans-un-atout-indispensable-pour-macron>.
85. Vu de l'étranger. La loi contre le séparatisme, un "argument électoral" risqué contre l'extrême droite. *Courrier international*. URL: <https://www.courrierinternational.com/revue-de-presse/vu-de-letranger-la-loi-contre-le-separatisme-un-argument-electoral-risque-contre>.

86. Willsher K. Macron outlines new law to prevent 'Islamist separatism' in France. *the Guardian*.
URL: <https://www.theguardian.com/world/2020/oct/02/emmanuel-macron-outlines-law-islamic-separatism-france>.
87. Winter, Bronwyn. *Hijab and the Republic: Uncovering the French Headscarf Debate*. Syracuse University Press, 2008.
<http://www.jstor.org/stable/j.ctt1j5d878>. , с. 136-137
88. Yeung P. France's controversial 'separatism' bill: Seven things to know. *Al Jazeera*.
URL: <https://www.aljazeera.com/news/2021/2/15/frances-controversial-separatism-bill-explained>.
89. Гринин Л.Е. Исламизм глобализация. URL:
<https://cyberleninka.ru/article/n/islamizm-i-globalizatsiya/viewer>

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційної роботи

Тема: Іслам та Ісламізм у Франції : історична ретроспекція та сучасний стан

Студентка: Шевчук Таїсія Сергіївна

Рік навчання, факультет: ФСНСТ-4

Науковий керівник: Голіченко Т.С. Кандидат філософських наук, доцент

Рецензент:

Захищена “ ____ ” _____ 200_ р.

Короткий зміст роботи:

У кваліфікаційній роботі було досліджено історію формування мусульманської спільноти у Франції та опрацьовано основні законодавчі та політичні дії французького уряду щодо цієї релігійної меншини. На додаток, було окреслено поняття ісламізму, те як воно змінювалось з часом та яку роль воно грає у П'ятій Республіці. Зокрема, було доведено те, що важливо розмежовувати мирні течії ісламізму та його радикальні форми, для яких характерні насильницькі форми активізму. У підсумку було визначено, що чинний рух ісламізму виступає більше ніж просто релігійно-політичний рух для мусульман, а також як спосіб самореалізації для окремих індивідів у Західному суспільстві. Окрім цього, для полегшення напружень у сучасному французькому суспільстві та французькій мусульманській спільноті важливим є застосування комплексного підходу, який враховує як минуле релігійної меншини у державі та її особливості французьких республіканських цінностей.